

RHIF YMCHWIL GYMDEITHASOL:

85/2025

DYDDIAD CYHOEDDI:

16/09/2025

Anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu ôl-bandemig ar gyfer babanod a phlant bach o gyfnod y pandemig sydd bellach rhwng 5 ac 8 oed mewn addysg llawn amser yng Nghymru

Mae'r ddogfen yma hefyd ar gael yn Saesneg.

This document is also available in English.

OGL © Hawlfraint y Goron ISBN Digidol 978-1-80633-338-7

Anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu ôl-bandemig ar gyfer plant 5 i 8 oed mewn addysg llawn amser yng Nghymru

Awduron: Tiesteel, E. Jones, A., Sultana, F., Grigorie, A., Storey, C., Griffiths, C., Eales, C.

Adroddiad Ymchwil Llawn: Tiesteel, E. Jones, A., Sultana, F., Grigorie, A., Storey, C., Griffiths, C., Eales, C. (2025). *Anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu ôl-bandemig ar gyfer babanod a phlant bach o gyfnod y pandemig sydd bellach rhwng 5 ac 8 oed mewn addysg llawn amser yng Nghymru*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru, adroddiad GSR rhif 85/2025>
Ar gael yn: <https://www.llyw.cymru/anghenion-leferydd-iaith-chyfathrebu-slcw-ar-gyfer-babanod-phlant-bach-cyfnod-y-pandemig-yng-nghymru>

Barn yr ymchwilydd a fynegir yn yr adroddiad hwn ac nid o reidrwydd barn Llywodraeth Cymru

Am ragor o wybodaeth cysylltwch â:

Cangen Ymchwil Ysgolion

Is-adran Ymchwil Gymdeithasol a Gwybodaeth

Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi

Llywodraeth Cymru

Parc Cathays

Caerdydd

CF10 3NQ

E-bost: ymchwilysgolion@llyw.cymru

Tabl cynnwys

Rhestr o dablau	2
Rhestr o ffigurau	3
Geirfa	5
1. Cyflwyniad	7
2. Methodoleg	8
3. Adolygiad llenyddiaeth	12
4. Proffiliau'r Ymatebwyr	20
5. Canfyddiadau	26
6. Casgliadau	49
7. Ystyriaethau ar gyfer y dyfodol	51
Atodiad A: Cynllun ymgysylltu/lledaenu arolwg ar gyfer arolwg ymarferwyr a rhieni/gofalwyr	53

Rhestr o dablau

Tabl 1: Ymatebwyr arolwg ymarferwyr yn ôl rôl	Error! Bookmark not defined.
Tabl 2: Ymatebwyr arolwg ymarferwyr yn ôl lleoliad yng Nghymru (cod post)	21
Tabl 3: Ymatebwyr arolwg rhieni yn ôl lleoliad yng Nghymru (cod post)	21
Tabl 4: Categori iaith ysgol	22
Tabl 5: Oedran y plentyn.....	22
Tabl 6: Cymhwysedd ar gyfer budd-daliadau sy'n cefnogi prydau ysgol am ddim a grant hanfodion ysgol	24
Tabl 7: Byw mewn Ardal Dechrau'n Deg	24
Tabl 8: Plant y nodwyd bod ganddynt ADY	25
Tabl 9: Heriau iaith a Lleferydd a arsylwyd gan rieni	29

Rhestr o ffigurau

Ffigur 1: Brodyr a chworydd yn y cartref (n=196)	23
Ffigur 2: Ymatebion rhieni i gwestiwn yr arolwg, "A ydych wedi cael unrhyw bryderon ynghylch datblygiad lleferydd, iaith a chyfathrebu eich plentyn ers pandemig COVID-19?" (n=196)	26
Ffigur 3: Ymatebion ymarferwyr i'r cwestiwn, "A ydych chi wedi cael mwy o bryderon ynghylch datblygiad lleferydd, iaith a chyfathrebu'r plant rydych chi'n gweithio gyda nhw (5 i 8 oed) ers pandemig COVID-19?" (n=98)	27
Ffigur 4: Ymatebwyr (rhiant ac ymarferydd) a nododd ymddygiadau parhaus sy'n gysylltiedig â lleferydd, iaith a chyfathrebu mewn plant 5 i 8 oed	28
Ffigur 5: Ymarferwyr a adroddodd am ymddygiadau lles mewn plant 5 i 8 oed (n=99)	31
Ffigur 6: Rhieni a adroddodd am ymddygiad lles ymhlith plant 5 i 8 oed (n=196)	32
Ffigur 7: Ymatebion gan bob rhiant a'r rhieni hynny sydd â phryderon ynghylch lleferydd, iaith a chyfathrebu i'r cwestiwn, "Yn eich barn chi, a ellir priodoli unrhyw un o'r anawsterau sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu a nodwyd gennych i bandemig COVID-19"	34
Ffigur 8: Ymatebion ymarferwyr i'r cwestiwn, "Yn eich barn chi, a ellir priodoli unrhyw un o'r canlynol i bandemig COVID-19 a'i gyfyngiadau cysylltiedig?" (n=97)	35
Ffigur 9: Ymatebion rhieni i'r cwestiwn, "Yn eich barn chi, a ellir priodoli unrhyw un o'r ymddygiadau lles a nodwyd i bandemig COVID-19 a'i gyfyngiadau cysylltiedig?" (n=75)	37
Ffigur 10: Ymatebion ymarferwyr i'r cwestiwn, "A ydych chi wedi sylwi ar unrhyw gynnydd yn yr ymddygiadau canlynol sy'n gysylltiedig â lles mewn unrhyw un o'r plant rydych chi'n gweithio gyda nhw (5 i 8 oed) ers pandemig COVID-19?" (n=98)	38
Ffigur 11: "Ydych chi wedi ceisio unrhyw gefnogaeth i'ch plentyn ar gyfer ei sgiliau lleferydd, iaith a/neu gyfathrebu ers dechrau'r pandemig hyd heddiw?" (n=196)	40
Ffigur 12: A ydych chi'n teimlo bod digon o adnoddau ar gael i gefnogi datblygiad sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu eich plentyn? (n=191)	41
Ffigur 13: Ydych chi wedi profi unrhyw un o'r rhwystrau canlynol o ran cael gafael ar gymorth ar gyfer sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu eich plentyn? (n=62)	42

Ffigur 14: “A ydych chi wedi profi unrhyw un o’r heriau canlynol wrth weithredu ymyriadau lleferydd, iaith a chyfathrebu yn eich lleoliad/sefydliad addysgol neu ofal iechyd?” (n=95).....	44
Ffigur 15: A ydych chi'n teimlo bod gennych chi fynediad at hyfforddiant ac adnoddau digonol i gefnogi anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu plant 5 i 8 oed? (n=97) ..	45
Ffigur 16: Ymatebion ymarferwyr i'r cwestiwn “Pa rai o'r canlynol ydych chi'n credu sy'n rhwystrau i dderbyn cymorth lleferydd, iaith a chyfathrebu i blant 5 i 8 oed?” (n=196)	46

Geirfa

Anawsterau swyddogaeth weithredol

Swyddogaeth weithredol yw'r gallu i feddwl, gweithredu a datrys problemau, gan gynnwys swyddogaethau'r ymennydd sy'n helpu pobl i ddysgu gwybodaeth newydd, cofio ac adalw'r wybodaeth rydym wedi'i dysgu yn y gorffennol, a defnyddio'r wybodaeth hon i ddatrys problemau bywyd bob dydd. Er enghraifft, absenoldeb gweithrediad o'r fath yw pan fydd person yn rhoi'r hyn sy'n ymddangos yn atebion cydlynol i gwestiynau, ond mae'n amlwg o'u gweithredoedd na allant roi'r bwriadau a fynegir yn yr atebion hynny ar waith.

Anghenion Dysgu Ychwanegol

Mae Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) yn cyfeirio at blant a phobl ifanc sydd angen cymorth ychwanegol i ddysgu oherwydd amryw o anawsterau dysgu neu anableddau, neu anabledd sy'n rhwystro eu mynediad at gyfleusterau dysgu nodweddiadol.

Anghenion Lleferydd, iaith a Chyfathrebu

Cwmpasu anawsterau ar draws gwahanol agweddau o gyfathrebu. Gall yr anghenion hyn gynnwys heriau gyda chynhyrchu synau lleferydd, deall iaith gan ddefnyddio iaith (ar lafar ac yn ddi-eiriol), a chyfathrebu cymdeithasol.

Anhwylder iaith Ddatblygiadol

Anhawster sylweddol a pharhaus gyda siarad a/neu ddeall iaith nad yw'n gysylltiedig ag unrhyw gyflwr hysbys arall, fel colli clyw neu awtistiaeth.

Cydlynnydd Anghenion Dysgu Ychwanegol (CADY)

Gweithiwr proffesiynol mewn ysgol neu leoliad addysgol sy'n gyfrifol am gydlynw cefnogaeth i blant a phobl ifanc ag anghenion dysgu ychwanegol.

Datblygiad iaith nodweddiadol

Mae datblygiad iaith nodweddiadol mewn plant yn symud ymlaen trwy sawl cam rhagweladwy, o leisio cynnar fel cwio a babl i ddefnyddio brawddegau a naratifau cymhleth. Mae'r camau hyn wedi'u nodi gan gerrig milltir mewn dealltwriaeth (iaith dderbyniol) a siarad (iaith fynegiannol).

Echolalia

Mae plant ag echolalia yn ailadrodd geiriau, synau neu ymadroddion maen nhw wedi'u clywed. Fel arfer erbyn 3 oed, bydd plant yn creu eu brawddegau eu hunain i gyfathrebu, os nad yw plentyn yn gwneud hyn, gallent fod yn echolalig.

Ganwyd ym Mlwyddyn Covid - Effeithiau'r Cyfnod Clo Craidd (BICYCLE)

Prosiect ymchwil sy'n archwilio effeithiau'r cyfnodau clo ar ddatblygiad iaith a sgiliau meddwl mewn plant.

Gwasanaeth Gwella Ysgolion Rhanbarthol Gogledd Cymru (GwE)

GwE oedd gwasanaeth gwella ysgolion rhanbarthol Gogledd Cymru a oedd yn gweithio ochr yn ochr ag ac ar ran awdurdodau lleol Gogledd Cymru. Daeth GwE i ben ar 31/05/2025.

Lleferydd, iaith a Chyfathrebu

Yn cyfeirio at y sgiliau a'r prosesau sy'n gysylltiedig â chynhyrchu a deall iaith lafar yn ogystal ag agweddau ehangach cyfathrebu.

Llesiant

Yn gyffredinol, credir bod llesiant yn cynnwys pethau fel y profiad o emosiynau cadarnhaol, canfyddiadau pobl bod y pethau maen nhw'n eu gwneud yn eu bywydau yn ystyrion ac yn werth chweil, a boddhad bywyd. Mae llesiant yn cynnwys sut mae pobl yn teimlo a sut maen nhw'n gweithredu, ar lefel bersonol a chymdeithasol, a sut maen nhw'n gwerthuso eu bywydau yn eu cyfanrwydd.

Mutistiaeth ddetholus

Anhwylder pryder lle mae person, fel arfer plentyn, yn methu siarad mewn rhai sefyllfaoedd cymdeithasol, er gwaethaf gallu siarad mewn eraill. Nid dewis neu wrthod siarad mohono; maen nhw wir yn methu siarad mewn lleoliadau penodol. Mae'r cyflwr hwn yn aml yn cael ei sbarduno gan bryder ac ofn sy'n gysylltiedig â siarad o flaen pobl neu amgylcheddau penodol.

Sefydliad Cydweithredol ar gyfer Tystiolaeth ac Effaith Ymchwil Addysg (CIEREI)

Mae CIEREI yn sefydliad cydweithredol, dwyieithog, amlddisgyblaethol ar gyfer creu tystiolaeth ymchwil gyda'r prif nod o gael effaith gadarnhaol ar ddysgu a lles plant drwy ysgolion.

Therapydd iaith a Lleferydd

Gweithiwr gofal iechyd proffesiynol sy'n asesu, yn diagnosio, yn trin ac yn darparu cefnogaeth i unigolion ag anawsterau cyfathrebu, bwyta, yfed a llyncu.

Ymddangosiad iaith Hwyr

Oedi mewn dechreuad iaith heb unrhyw anabledau eraill wedi'u diagnosio neu oedi datblygiadol mewn meysydd gwybyddol neu echddygol eraill.

1. Cyflwyniad

Ers gwanwyn 2023, mae'r Gangen Ymchwil Ysgolion o fewn Gwasanaethau Gwybodaeth a Dadansoddi Llywodraeth Cymru wedi ymchwilio i effeithiau hirdymor y pandemig coronafeirws (COVID-19) a'i gyfyngiadau cysylltiedig ar ddysgwyr yng Nghymru. Mae tystiolaeth sy'n dod i'r amlwg gan ymarferwyr ym meysydd addysg ac iechyd wedi amlygu gofynion cynyddol a newidiol o ran anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu (ALIICh) dysgwyr ac yn enwedig y rheini mewn addysg gynradd gynnar.

Comisiynodd Llywodraeth Cymru Brifysgol Bangor a Phrifysgol De Cymru i gynnal ymchwil ar effaith y pandemig COVID-19 ar Leferydd, iaith a Chyfathrebu plant 5 i 8 oed sy'n byw yng Nghymru. Roedd y grŵp oedran hwn o ddysgwyr yn bedair oed ac iau ar ddechrau'r pandemig ac nid oeddent wedi dechrau addysg ffurfiol eto. Mae tystiolaeth anecdotaidd gan ymarferwyr wedi awgrymu y gallai'r cyfyngiadau clo cenedlaethol fod wedi effeithio ar gyfleoedd y garfan hon i gael profiadau sylfaenol i ddatblygu sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu (ALIICh), a allai wedyn effeithio ar eu lles.

Nodau'r prosiect hwn oedd:

- deall yr anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu ac ymddygiadau sy'n gysylltiedig â llesiant gwaeth (ymddygiad llesiant) y mae plant a oedd yn fabanod a phlant bach ar adeg y pandemig yn eu cyflwyno i ymarferwyr
- deall barn a phrofiadau rhieni mewn perthynas ag anghenion lles, iaith a chyfathrebu eu plant
- ymchwilio i ba raddau yr effeithiodd pandemig COVID-19 a chyfyngiadau cysylltiedig ar ddatblygiad cymdeithasol, iaith a chyfathrebu babanod a phlant bach, a sut mae'r effeithiau hyn bellach yn amlygu eu hunain mewn addysg gynradd gynnar
- nodi'r prif heriau a rhwystrau i ddarparu gwasanaethau lles, iaith a chyfathrebu effeithiol

2. Methodoleg

Defnyddiodd yr astudiaeth hon gynllun ymchwil dulliau cymysg, a oedd yn cynnwys:

- adolygiad o lenyddiaeth bresennol
- dau arolwg ar-lein, un arolwg wedi'i dargedu ar ymarferwyr a'r ail yn canolbwyntio ar rhieni/gofalwyr (mae copïau o'r holiaduron ar gael ar gais; anfonwch e-bost at y Gangen Ymchwil Ysgolion ymchwilysgolion@llyw.cymru)
- cyfweiliadau manwl gydag ymarferwyr a rhieni/gofalwyr (mae copïau o'r canllawiau pwnc ar gael ar gais; anfonwch e-bost at y Gangen Ymchwil Ysgolion ymchwilysgolion@llyw.cymru)

Sefydlwyd grŵp cynghori rhanddeiliaid (GCR) i arwain y gwaith o ddatblygu'r cwestiynau ymchwil a'r fethodoleg. Roedd aelodaeth y grŵp yn cynnwys cynrychiolaeth o Lywodraeth Cymru, ALLau Powys a Sir y Fflint, Parentkind a BIP Caerdydd a'r Fro.

Y cwestiynau ymchwil a ddatblygwyd i arwain y prosiect oedd:

Cwestiwn ymchwil 1: Pa anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu ac ymddygiadau lles y mae plant rhwng 5 ac 8 oed yn eu cyflwyno?

Cwestiwn ymchwil 2: I ba raddau y mae'r pandemig wedi effeithio ar yr Anghenion Lleferydd, iaith a Chyfathrebu a lles plant yn y garfan hon?

Cwestiwn ymchwil 3: Beth yw'r heriau a'r rhwystrau i ddarparu gwasanaethau i ddiwallu anghenion plant ag anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu yn effeithiol?

Adolygiad llenyddiaeth

Cynhaliwyd yr adolygiad o'r llenyddiaeth bresennol gan ddefnyddio dull strwythuredig i nodi polisïau, rhaglenni a thystiolaeth ymchwil berthnasol sy'n gysylltiedig ag anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu a lles plant. Roedd yn cynnwys adolygiad o ddogfennau polisi a mentrau presennol o fewn Cymru, yn ogystal â llenyddiaeth genedlaethol ehangach ar draws pedair gwlad y DU (Lloegr, yr Alban, Cymru a Gogledd Iwerddon). Yn ogystal, archwiliwyd ymchwil ryngwladol ac enghreifftiau o arfer gorau i ddarparu cyd-destun ehangach a mewnwediadau cymharol.

Cynhwyswyd llenyddiaeth academiaidd a adolygwyd gan gymheiriaid a llenyddiaeth lwyd. Roedd llenyddiaeth lwyd yn cwmpasu adroddiadau nad oeddent wedi'u hadolygu gan

gymheiriaid, cyhoeddiadau'r llywodraeth, briffiau polisi, gwerthusiadau, adroddiadau elusennol a'r trydydd sector, yn ogystal â chanllawiau ymarferwyr. Roedd hyn yn hanfodol ar gyfer casglu arfer cyfredol a thystiolaeth sy'n dod i'r amlwg nad yw wedi'i chyhoeddi eto mewn cyfnodolion academiaidd.

Chwiliwyd cronfeydd data (e.e. Google Scholar) a gwefannau sefydliadau (e.e. Iechyd Cyhoeddus Cymru, Llywodraeth Cymru, Coleg Brenhinol y Therapyddion Iaith a Lleferydd, a'r Sefydliad Gwaddol Addysg) gan ddefnyddio cyfuniad o allweddeiriau yn ymwneud ag anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu, blynyddoedd cynnar, lles, ac adferiad ar ôl y pandemig. Roedd y meini prawf cynhwysiant yn canolbwyntio ar berthnasedd i blant 5 i 8 oed, er bod tystiolaeth ehangach wedi'i hadolygu lle'r oedd yn berthnasol i bolisi neu arfer.

Arolygon

Cynlluniwyd un arolwg i'w gwblhau gan ymarferwyr sy'n gyfrifol am gefnogi anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu babanod a phlant bach o gyfnod y pandemig sydd bellach mewn addysg llawn amser. Cynlluniwyd ail arolwg i gasglu barn a phrofiadau rhieni/gofalwyr y plant hynny. Datblygwyd yr arolygon ar y cyd gan ymchwilwyr yn CIEREI (Sefydliad Cydweithredol ar gyfer Tystiolaeth ac Effaith Ymchwil Addysg) ym Mhrifysgol Bangor, swyddogion Llywodraeth Cymru ac aelodau'r GCR.

Crëwyd yr offerynnau gan ddefnyddio'r rhaglen feddalwedd arolwg ar-lein, [Arolygon Ar-lein](#), ac roeddent ar gael yn y Gymraeg a'r Saesneg. Cynhaliodd swyddogion Llywodraeth Cymru brofion gwybyddol o'r offeryn arolwg a gynlluniwyd ar gyfer rhieni gyda thri rhiant a oedd yn bodloni meini prawf y sampl.

Cynhaliwyd yr arolygon rhwng mis Medi a mis Hydref 2024. Dosbarthwyd gwahoddiadau e-bost gyda dolenni arolwg drwy gysylltiadau a rhwydweithiau a nodwyd gan aelodau'r GCR. Hyrwyddwyd y dolenni'n genedlaethol hefyd drwy gylchlythyr Dysg Llywodraeth Cymru, bwletin gwasanaeth gwella ysgolion rhanbarthol Gogledd Cymru (GwE), a phostiadau wythnosol ar lwyfannau cyfryngau cymdeithasol Ysgol Addysg Prifysgol Bangor a Llywodraeth Cymru (Facebook ac X). Anfonwyd e-bost atgoffa dilynol at yr un cysylltiadau a rhwydweithiau i'w rhannu ag ymarferwyr a rhieni/gofalwyr yng Nghymru. Cyflwynir gweithgareddau lledaenu manwl yn Atodiad A.

Derbyniwyd cyfanswm o 99 o ymatebion dilys i'r arolwg ymarferwyr a dderbyniwyd a 196 i'r arolwg rhieni. Mae proffil yr ymatebwyr ar gyfer pob un o'r arolygon wedi'i fanylu yn adran 3 o'r adroddiad hwn. Drwy gydol yr adroddiad hwn, cyfeirir at ymatebwyr yr arolwg rhieni/gofalwyr fel rhieni.

Cafodd data meintiol o'r arolygon ei brosesu a'i ddadansoddi gan ddefnyddio IBM SPSS (fersiwn 27). Cymhwyswyd dadansoddiad thematig i'r data ansoddol o eitemau arolwg penagored yn dilyn proses chwe cham [Braun & Clarke's](#) (2006).

Mae dadansoddiad o ymatebion i ddau gwestiwn arolwg ynghylch offer mesur penodol ar gyfer anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu a lles wedi'i eithrio o'r adroddiad hwn. Yn lle hynny, mae'r canfyddiadau wedi'u darparu'n uniongyrchol i swyddogion perthnasol Llywodraeth Cymru i'w defnyddio a'u hystyried yn fewnol.

Cyfweliadau

Cynhaliwyd cyfweliadau manwl gyda sampl fach o ymarferwyr a rhieni plant 5 i 8 oed ag anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu yng Nghymru. Nod y cyfweliadau hyn oedd adeiladu ar ganfyddiadau'r arolwg drwy archwilio barn a phrofiadau cyfranogwyr o'r gefnogaeth a ddarperir ar gyfer anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu a lles.

Datblygwyd canllawiau pwnc penodol i ymarferwyr a rhieni i alluogi archwiliad dyfnach o'r themâu, gan gyfoethogi'r ddealltwriaeth o anghenion plant cyfnod y pandemig.

Cynhaliwyd recriwtio ar gyfer y cyfweliadau manwl trwy arolygon ar-lein a ddosbarthwyd i ymarferwyr a rhieni. Cyfeiriwyd cyfranogwyr oedd â diddordeb at ddolen ar wahân lle gallent roi eu manylion cyswllt i gymryd rhan mewn cyfweliad.

Cynhaliwyd saith cyfweliad manwl, gan gynnwys pedwar gydag ymarferwyr a thri gyda rhieni. Er bod un o'r tri rhiant a gymerodd ran mewn cyfweliad hefyd yn ymarferydd, dim ond yn y dadansoddiad data ansoddol rhieni y mae eu hymatebion i'r cyfweliad wedi'u cynnwys.

Cynhaliwyd y cyfweliadau manwl ar-lein gan ddefnyddio platfform cyfathrebu diogel ar-lein (Microsoft Teams). Cynhaliwyd un cyfweliad dros y ffôn yn unol â chais y cyfranogwr. Rhoddodd y cyfranogwyr ganiatâd gwybodus i gymryd rhan yn y cyfweliadau ac i'r cyfweliad gael ei recordio at ddiben dadansoddi'r data ar gyfer yr astudiaeth. Cynigiwyd y cyfweliadau manwl yn y Gymraeg neu'r Saesneg. Dewisodd pob cyfwelai gymryd rhan yn Saesneg.

Cafodd y cyfweiliadau hyn eu dadansoddi â llaw gan y tîm ymchwil yn dilyn proses chwe cham Braun & Clarke (2006) o ddadansoddi thematig. Yn ogystal, cynhaliwyd dadansoddiad dibynadwyedd rhyng-gydberthynol (DRG) i wirio cysondeb datblygiad y thema ac unrhyw ragfarn ymchwil.

Cynhaliodd aelod o'r tîm ymchwil y broses godio, ac adolygodd ail aelod is-set o'r codau, gan gyflawni dibynadwyedd rhyng-godiwr o 92.25% ([O'Connor & Joffe, 2020](#)) ar gyfer yr holl ddata ansoddol yn y prosiect ymchwil hwn.

Cyfyngiadau

- Dosbarthwyd yr arolwg rhieni yn eang, gan gynnwys y rhai nad oeddent efallai wedi cyrchu gwasanaethau neu wedi cael profiad uniongyrchol gydag ALICh, a allai fod wedi dylanwadu ar berthnasedd a dyfnder rhai ymatebion.
- Roedd gan y ddau arolwg cyfradd ymateb gadarn gan fod y strategaeth ledaenu ar draws rhwydweithiau a llwyfannau yn sicrhau allgymorth eang. Fodd bynnag, roedd rhai cyfyngiadau'n parhau. Er bod y gyfradd ymateb yn gryf ar y cyfan, ychydig iawn o ymatebion a gafwyd o Ganolbarth a Gogledd Cymru i'r arolwg ymarferwyr a rhieni. Rhaid ystyried y canfyddiadau fel rhai dangosol yn unig. Gan fod y sampl yn hunan-ddewisol, gall unigolion a ddewisodd gymryd rhan fod yn wahanol mewn ffyrdd ystyrlon i'r rhai na wnaethant, a allai ddylanwadu ar y canfyddiadau cyffredinol. Oherwydd y nifer isel o ymatebion gan siaradwyr Cymraeg a rhieni â phlant mewn lleoliadau cyfrwng Cymraeg, ni ellir cymhwyso canfyddiadau'r arolwg rhieni yn ddibynadwy i'r boblogaeth hon.
- Mae'r ddibyniaeth ar ddata hunan-adroddedig yn cyflwyno'r potensial ar gyfer rhagfarn, gan y gall ymatebion adlewyrchu canfyddiadau yn hytrach na mesurau gwrthrychol.
- Er bod y cyfweiliadau wedi rhoi cyfle i gael dealltwriaeth ddyfnach o themâu a nodwyd yn wreiddiol yn ymatebion yr arolwg, dim ond saith cyfranogwr oedd yn y sampl, sy'n cyfyngu ymhellach ar gyffredinoli canfyddiadau.

3. Adolygiad llenyddiaeth

Datblygiad iaith cynnar

Mae sgiliau iaith a chyfathrebu yn datblygu'n gyflym yn ystod plentyndod cynnar, wedi'u llunio gan ddylanwadau amgylcheddol gan gynnwys rhyngweithio cymdeithasol â theulu, oedolion sy'n galluogi, ac addysgwyr. Mae plant yn symud ymlaen trwy gyfres o gamau datblygiadol sy'n gorgyffwrdd. Er bod y cerrig milltir hyn yn amodol ar amrywioldeb unigol, maent yn adlewyrchu trywydd cyffredinol o dwf ieithyddol a gwybyddol, wedi'i ddylanwadu'n fawr gan ansawdd a maint y mewnbwn amgylcheddol.

Mae cam cynharaf datblygiad iaith yn dechrau adeg ei enedigaeth, o fewn y cyfnod cyn-ieithyddol neu'r cyfnod gwneud synau babi (0 i 6 mis), lle mae babanod yn cyfathrebu trwy leisio, mynegiant wyneb ac ystumiau. Hyd yn oed cyn cynhyrchu geiriau, maent yn dangos sensitifrwydd canfyddiadol i seiniau lleferydd, yn enwedig rhai eu hiaith frodorol. Mae astudiaethau fel y rhai gan [Kuhl ac eraill \(2003\)](#) wedi dangos bod babanod yn gallu gwahaniaethu rhwng cyferbyniadau ffonetig mewn unrhyw iaith er bod y gallu hwn yn dod yn gyfarwydd â'u hamgylchedd ieithyddol brodorol ymhen tua chwe mis.

Erbyn tua 6 i 12 mis oed, mae babanod yn dechrau'r cyfnod clebran, sy'n darparu cyfnod hollbwysig o arbrofi lleisiol cyn datblygu patrymau iaith fwy cymhleth. Mae ymchwil gan [Lainq & Bergelson \(2020\)](#) yn dangos bod clebran cynnar babanod yn caniatáu iddynt gymryd rhan mewn proto-sgyrsiau gyda gofalwyr, ymhell cyn iddynt allu cynhyrchu geiriau ystyrllon, wedi'u mynegi'n glir. Yn bwysig, mae ymatebolrwydd gofalwyr i'r clebran yn gwella amllder a soffistigedigrwydd allbwn lleisiol ([Goldstein & Schwade, 2008](#)).

Yn y cyfnod holoffrastig o tua 12 i 18 mis oed, mae plant yn dechrau defnyddio geiriau sengl (e.e., "llaeth") i gynrychioli bwriadau llawnach (h.y. "Dwi eisiau llaeth"). Er bod geirfa'n parhau i fod yn gyfyngedig, mae hyn yn cael ei ragori'n fawr gan ffenomen ddealltwriaeth a elwir yn anghymesuredd dealltwrwydd-cynhyrchu ([Fenson ac eraill, 1994](#)). Rhwng 18 a 24 mis oed, mae plant fel arfer yn dechrau defnyddio cyfuniadau syml o ddau air i gyfathrebu'n fwy ystyrllon. Yn fuan wedi hynny, mae llawer o blant yn datblygu eu hiaith yn gyflymach, gan gaffael sawl gair newydd y dydd a chystrawennau gramadegol cynyddol gymhleth. Erbyn blynyddoedd addysg feithrin (3 i 5 oed), mae'r rhan fwyaf o blant yn llunio brawddegau llawn,

yn gofyn cwestiynau, ac yn cymryd rhan mewn adrodd straeon. Maent yn dechrau mireinio eu defnydd o ramadeg ac yn parhau i ddatblygu dealltwriaeth gynyddol o strwythur ieithyddol.

Efallai bod gan y plant hynny sy'n methu â chyrraedd y cerrig milltir ddatblygiadol nodweddiadol anghenion penodol. Mae ALICh yn derm ymbarél sy'n cwmpasu heriau cyfathrebu, gan gynnwys ond heb fod yn gyfyngedig i anhwylder iaith ddatblygiadol, anhwylderau sain lleferydd, ac ymddangosiad iaith hwyr. Mae'r anghenion hyn yn effeithio ar sawl agwedd ar ddatblygiad plentyn, o ddealltwriaeth a mynegiant iaith i ryngweithio cymdeithasol a dysgu.

Gall amrywiaeth eang o ffactorau ddylanwadu ar anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu. Gwyddys bod rhyngweithio cymdeithasol yn hollbwysig. Mae babanod y mae eu gofawyr yn cymryd rhan mewn sgysiau aml, ymatebol - y cyfeirir atynt yn aml fel rhyngweithio "gwasanaethu a dychwelyd" - yn dangos twf iaith gyflymach ([Zimmerman ac eraill, 2009](#)).

Gall rhai ffactorau biolegol hefyd ddylanwadu ar gaffael iaith. Gall plant â datblygiad niwral annodweddiadol e.e. gall anhwylder iaith ddatblygiadol neu awtistiaeth ddilyn llwybrau dargyfeiriol, gan amlygu pwysigrwydd adnabod ac ymyrryd yn gynnar.

Yn olaf, mae dod i gysylltiad â thechnoleg ac amser sgrin wedi dod i'r amlwg fel ffactorau risg modern. Er y gall rhai cyfryngau rhyngweithiol gefnogi defnydd goddefol o iaith — yn enwedig wrth ddisodli rhyngweithio wyneb yn wyneb — mae wedi'i gysylltu ag oedi mewn geirfa fynegiannol ([American Academy of Paediatrics \(AAP\), 2016](#)). Yn y DU, mae Coleg Brenhinol Pediatreg ac Iechyd Plant (RCPCH) wedi [darparu canllawiau ar reoli amser sgrin plant](#). Mae'r RCPCH yn awgrymu bod rhieni'n addasu amser sgrin yn seiliedig ar oedran datblygiadol eu plentyn ac anghenion unigol, gan bwysleisio na ddylai amser sgrin ymyrryd â gweithgareddau sy'n bwysig ar gyfer iechyd a datblygiad cymdeithasol, fel cymdeithasu, ymarfer corff a chwsg.

Mae ymchwil ddiweddar a gynhaliwyd gan [Brifysgol Fetropolitan Manceinion](#) gyda phlant rhwng 0 a 36 mis oed wedi archwilio sut mae plant ifanc iawn yn datblygu siarad a llythrennedd cynnar gyda thechnolegau digidol gartref, a sut y gall teuluoedd gefnogi eu dysgu a'u lles gyda thechnoleg. Canfu'r astudiaeth hon fod y rhan fwyaf o blant 0 i 3 oed yn arsylwi arferion iaith a llythrennedd bob dydd eu teuluoedd gan ddefnyddio technoleg, ac maent yn ymuno, gan ddefnyddio synau, geiriau a symbolau mewn cyd-destunau dilys (e.e. rhyngweithio wrth wyllo'r teledu, gwyllo a thynnu lluniau, chwarae gemau, cymryd rhan mewn galwadau fideo mewn un neu fwy o ieithoedd ac ati).

Wrth wneud hynny, mae plant 0 i 3 oed hefyd yn datblygu sgiliau a gwybodaeth llythrennedd digidol. Mae llawer o blant 0 i 3 oed yn dysgu sut i arwyddo, gan ddefnyddio apiau [Sing and Sign](#) (rhaglen arwyddo i fabanod) a rhaglenni i ddatblygu'r sgiliau hyn gyda'u rhieni. Mae arferion gweithio gartref ar ôl y pandemig yn golygu bod plant 0 i 3 oed yn gweld rhieni ar liniaduron, tabledi a ffonau gartref, gan gynyddu ymwybyddiaeth plant o bwysigrwydd technoleg mewn bywyd gwaith, cymdeithasol a diwylliannol, ac maen nhw'n dynwared yr arferion hyn

Cysylltiad rhwng lleferydd, iaith a chyfathrebu a lles

Nid yn unig mae sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu yn offer hanfodol ar gyfer mynegi meddyliau, anghenion ac emosiynau, ond maent hefyd yn ffactorau pwerus sy'n pennu gallu plentyn i ymgysylltu, dysgu a ffynnu. Yn gynyddol, mae ymchwil wedi nodi anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu fel pryder iechyd cyhoeddus sylweddol gyda goblygiadau eang ar gyfer lles emosiynol, cymdeithasol, gwybyddol a chorfforol ([Fox ac eraill, 2021](#)). Ar lefel fyd-eang mae Sefydliad Addysgol, Gwyddonol a Diwylliannol y Cenhedloedd Unedig (UNESCO) yn ystyried datblygiad iaith gynnar a llythrennedd yn fater hawliau dynol byd-eang hollbwysig.

Mae ymchwil yn dangos bod plant sy'n cyrraedd cerrig milltir ddatblygiadol mewn lleferydd ac iaith wedi'u paratoi'n well i ymgysylltu â'r amgylchedd dysgu, i ganolbwyntio sylw, dilyn cyfarwyddiadau, a chymryd rhan yn ystyrion mewn gweithgareddau ystafell ddosbarth a gweithgareddau cyfoedion ([Adams, Bondy & Kuhel, 2005](#)). Mae'r galluedd cynnar hyn yn darparu'r sylfaen ar gyfer llythrennedd, rhifedd a datrys problemau— sydd i gyd yn rhagfynegi'n gryf iechyd, sefydlogrwydd economaidd a lles yn y dyfodol ([Beard, 2018](#); [Anthony ac eraill, 2011](#); [Nathan ac eraill, 2004](#)). I'r gwrthwyneb, mae anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu yn aml yn cyd-ddigwydd ag anawsterau swyddogaeth weithredol a phryderon ymddygiadol, a all rwystro llwyddiant academaidd a chynhwysiant cymdeithasol ([Van der Wilt ac eraill, 2020](#), [Wolf & McCoy, 2019](#)). Gall yr heriau hyn, o'u gadael heb fynd i'r afael â nhw, greu taflwybr negyddol sy'n parhau i lencyndod ac oedolaeth gyda risg uwch o brofi ystod o ganlyniadau bywyd negyddol, gan gynnwys heriau emosiynol ac ymddygiadol, iechyd meddwl gwael, gwahardd o'r ysgol, diweithdra, a rhyngweithio â'r system cyfiawnder ieuencid. ([Armstrong ac eraill, 2017](#); [Hollo, Wehby & Oliver, 2014](#); [Elliott, 2011](#); [Schoon ac eraill, 2010](#); [Bryan, Freer & Furlong, 2007](#); [Clegg ac eraill, 2005](#)).

Mae cyfathrebu effeithiol wedi'i gysylltu'n agos â lles ar draws pedwar prif faes:

1. Lles emosiynol: Mae sgiliau iaith cryf yn cefnogi mynegiant emosiynol a hunanreoleiddio. Mae plant sy'n gallu mynegi eu teimladau mewn gwell sefyllfa i reoli straen a phryder, ac i ddatblygu ymdeimlad diogel o hunaniaeth a pherthyn ([Mendelsohn ac eraill, 2018](#); [McKean ac eraill, 2017](#))
2. Lles cymdeithasol: Iaith sydd wrth wraidd rhyngweithio cymdeithasol. Mae plant sydd â sgiliau cyfathrebu effeithiol yn fwy tebygol o ffurfio a chynnal cyfeillgarwch, cymryd rhan yn hyderus mewn lleoliadau grŵp, a phrofi llai o achosion o wrthod gan gyfoedion ([Pace ac eraill, 2019](#); [Menting, Van Lier & Koot, 2011](#))
3. Lles meddyliol: Mae cyfathrebu yn rhan annatod o swyddogaeth weithredol, gwneud penderfyniadau, a strategaethau ymdopi. Canfu [Petersen ac eraill \(2013\)](#) fod plant â galluoedd iaith cryfach yn fwy abl i reoli eu hemosiynau a'u hymddygiadau, gan gyfrannu at ganlyniadau iechyd meddwl cadarnhaol
4. Lles corfforol: Mae sgiliau iaith da yn helpu pobl i ddeall gwybodaeth iechyd, ceisio cymorth, dilyn cynlluniau triniaeth, a mabwysiadu arferion iach. Mae hyn yn dangos pwysigrwydd gydol oes datblygiad iaith cynnar ([DeWalt ac eraill, 2004](#))

Effaith pandemig COVID-19 ar ddatblygiad sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu

Mae ymarferwyr wedi sylwi ar gynnydd mewn anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu yn yr ystafell ddosbarth cyn pandemig COVID-19 ([Fox ac eraill, 2021](#)). Fodd bynnag, mae pryder bod yr anghenion hyn wedi gwaethygu ymhellach gan y pandemig gan arwain at ddirywiad parhaus yn sgiliau gwranddo, siarad a chymdeithasol plant, yn enwedig i ddysgwyr bregus a'r rhai oedd yn fabanod a phlant bach adeg y cyfnodau clo'r pandemig ([Sefydliad Polisi Addysg, 2021](#)).

Roedd pandemig COVID-19 yn her sylweddol i blant, teuluoedd, a'r gwasanaethau cymorth y maent yn dibynnu arnynt. O ganlyniad i gyfyngiadau ar gynulliadau cymdeithasol, cadw pellter cymdeithasol, cau grwpiau rhianta a lleoliadau gofal plant, collodd llawer o blant fynediad at amgylcheddau gofal cyfoethog o ran iaith, heb rieni, sy'n hanfodol ar gyfer datblygiad iaith cynnar.

Arweiniodd cau ysgolion a lleoliadau gofal plant, ochr yn ochr â chyfyngiadau cymdeithasol eraill a osodwyd, at gyfleoedd datblygu llai sylweddol i lawer o blant ([Araújo ac eraill, 2021](#)), gyda dim ond cyfran fach o blant yn mynychu lleoliadau gofal plant cynnar ac addysg ffurfiol trwy 'Hybiau' yn ystod y cyfnod clo cyntaf yn y DU ([Llywodraeth Cymru, 2020](#)).

Roedd ysgolion ar gau rhwng mis Mawrth 2020 a mis Mehefin 2020 pan gafodd eu hailagor fesul cam, tan fis Medi 2020. Ym mis Hydref 2020 roedd y cyfnod clo arall. Roedd tarfu parhaus ar ddysgu yn dilyn hyn a pharhaodd tan fis Mawrth 2022. Rhwng mis Mawrth a mis Hydref 2020, dim ond plant gweithwyr hanfodol a phlant bregus oedd yn gallu cael mynediad i ddarpariaeth ysgol a gofal plant.

Mae ymchwil yn dangos bod rhianta ymatebol, darllen llyfrau bob dydd, a gofal plant o safon yn hanfodol ar gyfer atal datblygiad anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu ([Roulstone ac eraill, 2011](#)). Fodd bynnag, creodd y pandemig COVID-19 rwystrau sylweddol i'r ymddygiadau amddiffynnol hyn. Gwaethygodd pryder mawr ymhlith rhieni, iselder, a mynediad cyfyngedig at ofal plant, ynghyd â phwysau gweithio o bell, addysg gartref, a phroblemau mynediad digidol, yr heriau a wynebodd rhieni wrth gefnogi sgiliau iaith eu plant. Yn ogystal, mae'n debyg bod y dirywiad yn iechyd meddwl rhieni, a ysgogwyd gan ansicrwydd ariannol, unigrwydd, a mwy o straen, wedi cyfrannu at gyfraddau uwch o anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu yn ystod y cyfnod hwn ([Brown ac eraill, 2020](#); [Dechrau'n Deg 2021](#)).

O ganlyniad, yn genedlaethol ac yn rhyngwladol, mae addysgwyr yn adrodd am lefelau uwch o anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu yn yr ystafell ddosbarth ([Fox ac eraill, 2021](#)) a'r pryder mwyaf yw bod plant yn methu â bodloni cerrig milltir ddatblygiadol nodweddiadol a allai effeithio ar eu lles emosiynol, cyfathrebu a datblygiad dysgu ([Sefydliad Polisi Addysg, 2025](#)).

Anfantais economaidd-gymdeithasol

Mae faint o iaith lafar y mae plentyn yn ei chlywed yn effeithio'n sylweddol ar ei ddatblygiad iaith, gyda bylchau amlwg mewn sgiliau iaith rhwng plant o wahanol gefndiroedd economaidd-gymdeithasol ([Sefydliad Polisi Addysg, 2019](#)).

Mae teuluoedd yn y cymunedau mwyaf difreintiedig yn economaidd-gymdeithasol yn debygol o wynebu [heriau mwy fyth yn ystod y pandemig](#). Er bod Llywodraeth Cymru wedi darparu canllawiau brys i wasanaethau fel Teuluoedd yn Gyntaf a Dechrau'n Deg i drosglwyddo i

ddarpariaeth ddigidol, nid oedd gan lawer o deuluoedd y dechnoleg angenrheidiol, rhyngwyd dibynadwy, sgiliau digidol, na'r cymhellant i ymgysylltu'n effeithiol.

Tanlinellodd adroddiad [Babies in Lockdown](#) dri phrif bryder: (1) Effeithiodd COVID-19 ar rieni, plant, a gwasanaethau cymorth mewn ffyrdd amrywiol, (2) effeithiwyd yn anghymesur ar deuluoedd a oedd eisoes mewn perygl o gael canlyniadau gwaeth, a (3) bydd effeithiau'r pandemig yn hirbarhaol a chymhleth.

Mae ymchwil a gynhaliwyd gan [Hulme ac eraill \(2020\)](#) wedi pwysleisio effeithiau rhaedru sgiliau iaith lafar danddatblygedig, gan amlygu llwybr o iaith lafar wael i ddiffygion mewn llythrennedd a rhifedd, a all yn y pen draw gyfyngu ar ragolygon cyflogadwyedd ac atgyfnerthu anfantais rhyng-genhedlaethol. Mae'n tanlinellu bod plant o gefndiroedd llai cyfoethog yn anghymesur o debygol o ddechrau addysg gyda galluoedd iaith cyfyngedig, gan eu rhoi mewn mwy o berygl o gyrhaeddiad academiaidd isel.

Erbyn pump oed, gall plant o gefndiroedd difreintiedig fod 19 mis ar gyfartaledd y tu ôl i'w cyfoedion incwm uwch o ran sgiliau iaith ([Sefydliad Polisi Addysg, 2019](#)). Mae plant â sgiliau iaith cynnar gwannach ddwywaith yn fwy tebygol o fod yn ddi-waith yn oedolion o'i gymharu â'u cyfoedion. Heb ymyrraeth wedi'i thargedu, gall y diffygion cynnar hyn arwain at ganlyniadau economaidd-gymdeithasol hirdymor, gan gynyddu costau cymdeithasol a chyfyngu ar gyfleoedd yn y dyfodol i unigolion yr effeithir arnynt ([Gross \(2017\)](#)).

Gwaith ymchwil ac ymyriadau cyfredol

Mae data cenedlaethol Llywodraeth Cymru ar Anghenion Dysgu Ychwanegol (ADY) mewn ysgolion a gynhelir yn tynnu sylw at y ffaith mai anawsterau lleferydd, iaith a chyfathrebu, ynghyd ag anawsterau ymddygiadol, emosiynol a chymdeithasol, oedd yr anghenion a nodwyd amlaf yng [Nghanlyniadau cyfrifiad diweddaraf ysgolion: Ionawr 2025](#) ac roeddent wedi cynyddu rhwng 2024 a 2025.

Canfu adolygiad annibynnol o wasanaethau i blant a phobl ifanc ag anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu (ALIICh) cyn y pandemig fod ymyrraeth gynnar yn hanfodol ar gyfer gwella canlyniadau academiaidd, ymddygiadol a chyflogaeth hirdymor. Gall cydweithio rhwng gwasanaethau iechyd, addysg a chymdeithasol atal gofal dameidiog; fodd bynnag, roedd mynediad yn parhau i fod yn anghyson, gyda theuluoedd yn aml yn wynebu "loteri cod post" ar gyfer therapi lleferydd ac iaith ([Comisiynydd Plant, 2019](#)).

Mae Llywodraeth Cymru wedi cydnabod yr heriau hyn; arweiniodd argymhellion o [adolygiad](#) o sgrinio iaith cynnar sy'n addas ar gyfer plant yng Nghymru o enedigaeth hyd at 5 oed a gynhaliwyd yn 2022, at ddatblygu Prosiect Pengwin. Mae [grŵp ymchwil Prosiect Pengwin](#) yn gweithio ar ran Llywodraeth Cymru i ddatblygu offer ac adnoddau a fydd yn cefnogi ymarferwyr ieuchyd, addysg a gofal plant i nodi a chefnogi sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu yn y blynyddoedd cynnar. Cefnogir hyn ymhellach gan ystod o adnoddau dysgu proffesiynol presennol ar ddysgu seiliedig ar chwarae sydd ar gael trwy hwb [Galluogi dysgu - Hwb](#) a [Gweld - Hwb](#).

Mae mentrau ychwanegol fel [Siarad â Fi](#) yn hyrwyddo Llythrennedd, iaith a Chyfathrebu gartref, mewn lleoliadau gofal plant ac ar draws y gymuned ehangach. Nod y fenter yw atgyfnerthu'r neges bod Llythrennedd, iaith a Chyfathrebu yn 'fusnes i bawb', gan gydnabod y rôl bwysig y mae teuluoedd, darparwyr gofal plant a chymunedau yn ei chwarae wrth gefnogi datblygiad plant.

Nod y fenter Siarad â Fi oedd gwella cefnogaeth lleferydd, iaith a chyfathrebu ar gyfer plant dan bump oed. Roedd amcanion y cynllun cyflawni Siarad â Fi yn cynnwys: (1) codi ymwybyddiaeth y cyhoedd o leferydd, iaith a chyfathrebu, (2) gwella'r broses o adnabod anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu, (3) nodi ymyriadau priodol, (4) uwchsgilio'r gweithlu, a (5) ymgorffori lleferydd, iaith a chyfathrebu mewn polisi. Mae gwaith wedi'i wneud ar bob un o'r pum amcan ac mae effaith y cynllun cyflawni yn cael ei adolygu ar hyn o bryd.

O fewn y rhaglenni a roddwyd ar waith gan Lywodraeth Cymru i fynd i'r afael ag effeithiau tymor byr, canolig a hir y pandemig, (y Rhaglen Adnewyddu a Diwygio i ddechrau, ac yn ddiweddarach y Rhaglen Parhad Dysgu) nodwyd plant yn y blynyddoedd cynnar (hyd at 7 oed) fel carfan o ddysgwyr sydd angen cymorth ychwanegol. Darparwyd cyllid ychwanegol o £10m drwy'r Grant Gwella Addysg yn 2021-22 i gryfhau'r ddarpariaeth addysg gynnar, yn enwedig i sicrhau bod anghenion emosiynol, corfforol a dysgu plant yn cael eu diwallu. Darparwyd £3m arall i leoliadau gofal plant ehangach, gan gynnwys gwarchodwyr plant. Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru hefyd £250,000 ychwanegol ar gyfer mwy o gymorth Therapi iaith a Lleferydd i ddiwallu anghenion cynyddol anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu, ar ôl pandemig COVID-19, roedd y cyllid hwn yn canolbwyntio ar blant rhwng 0 a 4 oed ac 11 mis ([Llywodraeth Cymru, 2021](#)).

Er bod effaith uniongyrchol cyfnodau clo ar sgiliau iaith a lleferydd yn parhau i fod heb fawr o ymchwil, nododd y Sefydliad Gwaddol Addysg [EEF \(Education Endowment Foundation\)](#) yn 2023 fod rhieni plant sy'n dechrau yn eu blwyddyn ysgol gyntaf wedi mynegi pryderon ynghylch oedi yn natblygiad iaith a lleferydd; dywedodd 56% fod angen cymorth ychwanegol ar eu plant ar gyfer cyfathrebu. Mae'r pandemig hefyd wedi cael effaith negyddol ar sgiliau darllen ledled Cymru, yn enwedig ar gyfer Sgiliau Darllen yn y Gymraeg ([Estyn, 2024](#)). Canfu'r adroddiad hwn fod effaith negyddol y pandemig yn parhau'n glir ar safon sgiliau darllen Cymraeg disgyblion yn gyffredinol, gyda lleiafrif o ddisgyblion wedi colli'r hyder i gyfathrebu a darllen yn y Gymraeg.

Ym mis Gorffennaf 2024, lansiodd Prifysgol Dinas Llundain yr astudiaeth [BICYCLE](#) (Ganwyd ym Mlwyddyn Covid - Effeithiau'r Cyfnod Clo Craidd) a oedd yn archwilio effaith y pandemig ar sgiliau siarad a meddwl plant 4 oed. Mae'r astudiaeth yn mesur dealltwriaeth a defnydd plant o eiriau a straeon, eu sgiliau meddwl lefel uwch, faint o eiriau maen nhw'n eu defnyddio a sut maen nhw'n rheoli tasgau bob dydd. Mae teuluoedd sy'n rhan o'r astudiaeth yn cael eu cyfweld am eu profiad bywyd o'r pandemig ac am ddatblygiad cynnar eu plentyn.

Yn yr un modd, mae prosiect [ICICLES](#) (Effaith Covid-19 ar Addysg Iaith a Sgiliau Cymdeithasol-Emosiynol Plant) yn brosiect tair blynedd sy'n canolbwyntio ar blant o'r Dosbarth Derbyn i Flwyddyn 2. Er nad yw'r canfyddiadau ar gael eto, mae'n galonogol gwybod y bydd yr astudiaeth hon yn cynhyrchu gwybodaeth y mae mawr ei hangen am effaith y pandemig ar blant ar ddibyn eu taith drwy'r system addysg.

4. Proffiliau'r Ymatebwyr

Ymarferwyr

Mae Tabl 1 yn dangos bod traean o'r ymatebion gan athrawon, traean arall gan Gydlynwyr Anghenion Dysgu Ychwanegol (CADY) a bod bron i 1 o bob 5 ymatebydd yn Therapydd Iaith a Lleferydd. Roedd enghreifftiau o rolau ymatebwyr eraill yn cynnwys Pennaeth, dau athro arbenigol, gwarchodwr plant, gweithiwr cyfathrebu lleferydd ac iaith allgymorth, Cynorthwyydd Addysgu Lefel Uwch (CALU), Cynghorydd Dysgu ar gyfer Saesneg fel iaith Ychwanegol (SIY) a chefnogaeth ADY Awdurdod Lleol.

Tabl 1: Ymatebwyr arolwg ymarferwyr yn ôl rôl

Rôl	Nifer yr ymatebion	Canran yr ymatebion (%)
Athro/Athrawes	33	33.3
Cydlynnydd Anghenion Dysgu Ychwanegol	32	32.3
Therapydd iaith a Lleferydd	17	17.2
Cynorthwyydd dosbarth	5	5.1
Arall	12	12.1
Cyfanswm	99	100.0

Mae Tabl 2 yn dangos lleoliad yr ymatebwyr yn ôl cod post gyda dros hanner yr ymatebwyr (48) wedi'u lleoli yn ne-ddwyrain Cymru.

Tabl 1: Ymatebwyr arolwg ymarferwyr yn ôl lleoliad yng Nghymru (cod post)

Lleoliad	Nifer yr ymatebion
De-ddwyrain Cymru - CF	25
De-ddwyrain Cymru - NP	23
Gogledd Cymru - LL	18
De-orllewin Cymru - SA	13
Gogledd-ddwyrain Cymru - CH	10
Canolbarth Cymru - SY	1
Cyfanswm	90

Arolwg rhieni

Daeth dros hanner yr ymatebwyr (55.0%) i'r arolwg rhieni o leoliadau yn ne-ddwyrain Cymru (Tabl 3).

Tabl 2: Ymatebwyr arolwg rhieni yn ôl lleoliad yng Nghymru (cod post)

Lleoliad	Nifer yr ymatebion	Canran yr ymatebion (%)
De-ddwyrain Cymru - NP	75	38.9
Gogledd Cymru - LL	39	20.2
De-ddwyrain Cymru - CF	31	16.1
Gogledd-ddwyrain Cymru-CH	23	11.9
De-orllewin Cymru - SA	22	11.4
Canolbarth Cymru - SY	3	1.6
Cyfanswm	193	100.1

Nodyn: nid yw canrannau yn y tabl o reidrwydd yn hafal i 100% oherwydd talgrynnu

Roedd bron i dri chwarter (73.0%) o'r plant a nodwyd trwy'r arolwg yn mynychu lleoliad addysg cyfrwng Saesneg, roedd 16.8% o blant yn mynychu ysgol cyfrwng Cymraeg a 9.2% o blant yn mynychu ysgol ddwyieithog (Tabl 4).

Tabl 3: Categori iaith yr ysgol

Math o ysgol	Nifer yr ymatebion	Canran yr ymatebion (%)
Addysg cyfrwng Saesneg	143	73.0
Addysg cyfrwng Cymraeg	33	16.8
Iaith ddeuol	18	9.2
Gwell gennyf beidio â dweud	2	1.0
Cyfanswm	196	100.0

Dywedodd tua thri chwarter o rieni (77%) mai Saesneg oedd yr unig iaith a siaredir gartref tra bod 10% arall yn siarad Saesneg a Chymraeg. Dywedodd tri rhiant mai Cymraeg oedd yr unig iaith a siaredir gartref. Roedd ychydig o gartrefi hefyd yn siarad Saesneg ac iaith arall gan gynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i, Ffrangeg, Rwmaneg, Almaeneg a Phwyleg. At ei gilydd, adroddwyd bod ugain iaith wahanol yn cael eu siarad gartref drwy'r arolwg.

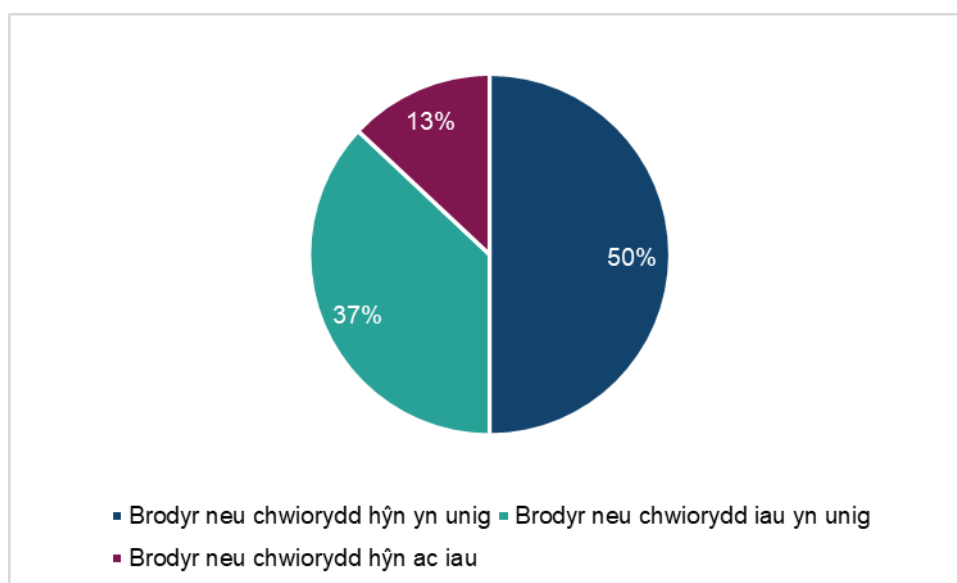
Roedd dros hanner (55%) o'r plant a nodwyd yn fenywod a 45% yn wrywod. Mae Tabl 5 yn rhoi dadansoddiad o oedrannau'r plant a nodwyd drwy'r arolwg gyda phlant 5 oed a 7 oed yn cyfrif am y cyfrannau mwyaf.

Tabl 4: Oedran y plentyn

Oed	Nifer yr ymatebion	Canran yr ymatebion (%)
5 oed	69	35.4
6 oed	37	19.0
7 oed	52	26.7
8 oed	37	19.0
Cyfanswm	195	100.0

Roedd bron i dri chwarter (74.5%) o'r sampl yn byw gyda brodyr a chwiorydd ac roedd bron i chwarter (24.5%) yn perthyn i gartrefi un plentyn (dewisodd yr 1% sy'n weddill o'r ymatebwyr 'yn well ganddynt beidio â dweud'). O'r rhai â brodyr a chwiorydd, dim ond brodyr a chwiorydd hŷn oedd gan hanner (50.0%), dim ond brodyr a chwiorydd iau oedd gan draean (37.0%) ac roedd 13.0% yn blant canol h.y. roedd ganddyn nhw frodyr a chwiorydd iau a hŷn (Ffigur 1).

Ffigur 1: Brodyr a chwiorydd yn y cartref (n=196)

Dywedodd tua un rhan o bump o rieni (21.9%) eu bod yn gymwys i gael budd-daliadau sy'n rhoi hawl i'w plentyn gael [prydau ysgol am ddim](#) sy'n seiliedig ar brawf modd a'r [grant hanfodion ysgolion](#) (Tabl 6).

Tabl 6: Cymhwysedd ar gyfer budd-daliadau sy'n cefnogi prydau ysgol am ddim a grant hanfodion ysgol

Ymateb	Nifer yr ymatebion	Canran yr ymatebion (%)
Ie	43	21.9
Na	137	69.9
Ddim yn gwybod	14	7.1
Dewis peidio â dweud	2	1.0
Cyfanswm	196	100.0

Cadarnhaodd tri o bob deg rhiant (30.6%) eu bod yn byw mewn Ardal Dechrau'n Deg (Tabl 7).

Tabl 5: Byw mewn Ardal Dechrau'n Deg

Ymateb	Nifer yr ymatebion	Canran yr ymatebion (%)
Ie	60	30.6
Na	96	49.0
Ddim yn gwybod	40	20.4
Cyfanswm	196	100.0

Roedd tua thri o bob pump (37 allan o 60 posibl) o rieni sy'n byw mewn ardal Dechrau'n Deg wedi defnyddio darpariaeth gofal plant Dechrau'n Deg ar gyfer eu plentyn.

Nododd dros chwarter y rhieni (26.5%) fod gan eu plentyn ADY, er bod mwy na hanner (15.8%) o'r rhain wedi gwneud hynny heb atgyfeiriad na diagnosis cyfredol (Tabl 8).

Tabl 6: Plant y nodwyd bod ganddynt ADY

Ymateb	Nifer yr ymatebion	Canran yr ymatebion (%)
Oes, ond dim atgyfeiriad/diagnosis cyfredol	31	15.8
Oes, gyda diagnosis	21	10.7
Na	139	70.9
Dim yn gwybod	5	2.6
Cyfanswm	196	100

Cynhaliwyd pedwar cyfweiliad lled-strwythuredig gydag ymarferwyr. Roedd rolau swyddi'r rhai a gyfwelwyd yn cynnwys dau therapydd iaith a lleferydd o fewn byrddau iechyd yn ogystal â phennaeth cynradd ac athro dosbarth derbyn. Roedd y tri chyfweiliad gyda rhieni yn cynnwys dau gyfranogwr â phlant awtistig ac anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu. Roedd dau o'r plant yn wyth oed a'r trydydd yn chwech oed.

5. Canfyddiadau

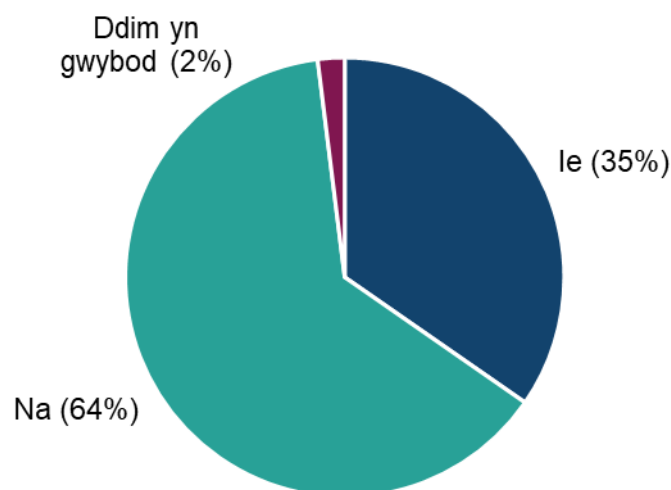
Cwestiwn ymchwil 1: Pa anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu ac ymddygiadau lles sy'n cael eu cyflwyno mewn plant 5 i 8 oed?

Sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu cyfredol

Yn gyntaf, ceisiodd yr arolwg ddeall yr heriau lleferydd, iaith a chyfathrebu y mae plant 5 i 8 oed yn eu cyflwyno ar hyn o bryd.

Dywedodd tua thraean o'r holl rieni (68) eu bod wedi pryderu am sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu eu plentyn ers y pandemig.

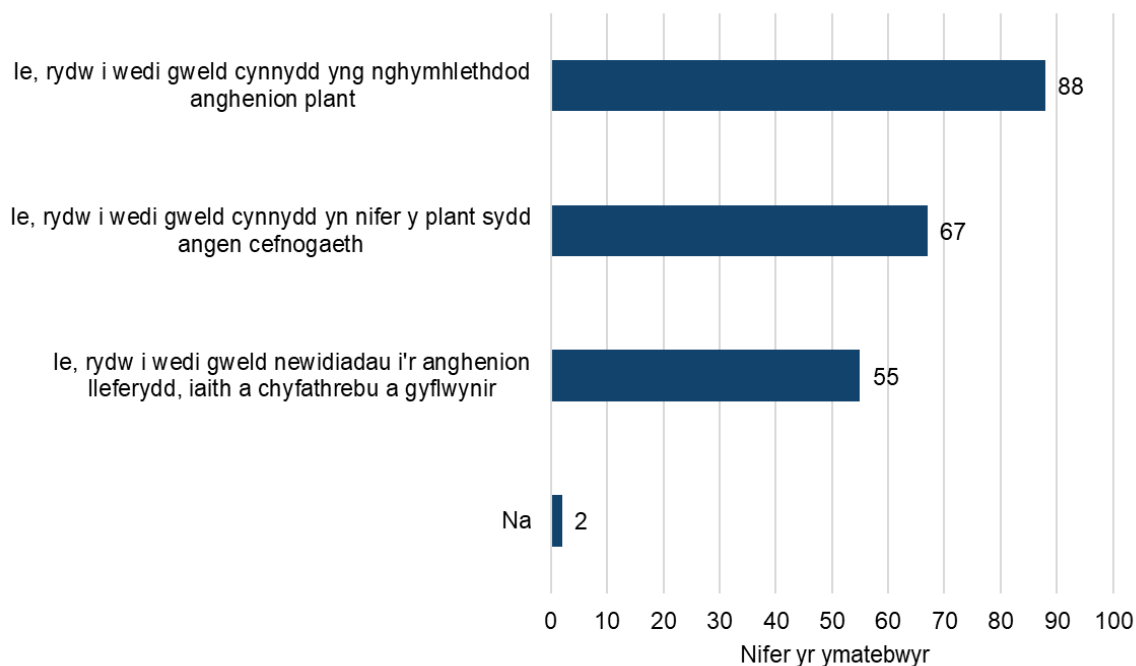
Ffigur 2: Ymatebion rhieni i gwestiwn yr arolwg, "A ydych wedi cael unrhyw bryderon ynghylch datblygiad lleferydd, iaith a chyfathrebu eich plentyn ers pandemig COVID-19?" (n=196)

Nodyn: Oherwydd talgrynnu nid yw cyfanswm yr ymatebion i'r cwestiwn hwn yn hafal i 100%

Gofynnwyd i'r ymarferwyr a oedd eu pryderon am ddatblygiad lleferydd, iaith a chyfathrebu'r plant y maent yn gweithio gyda nhw wedi cynyddu.

Ffigur 3: Ymatebion ymarferwyr i'r cwestiwn, "A ydych chi wedi cael mwy o bryderon ynghylch datblygiad lleferydd, iaith a chyfathrebu'r plant rydych chi'n gweithio gyda nhw (5 i 8 oed) ers pandemig COVID-19?" (n=98)

Nodyn: Roedd yr ymatebwyr yn gallu dewis mwy nag un opsiwn ymateb

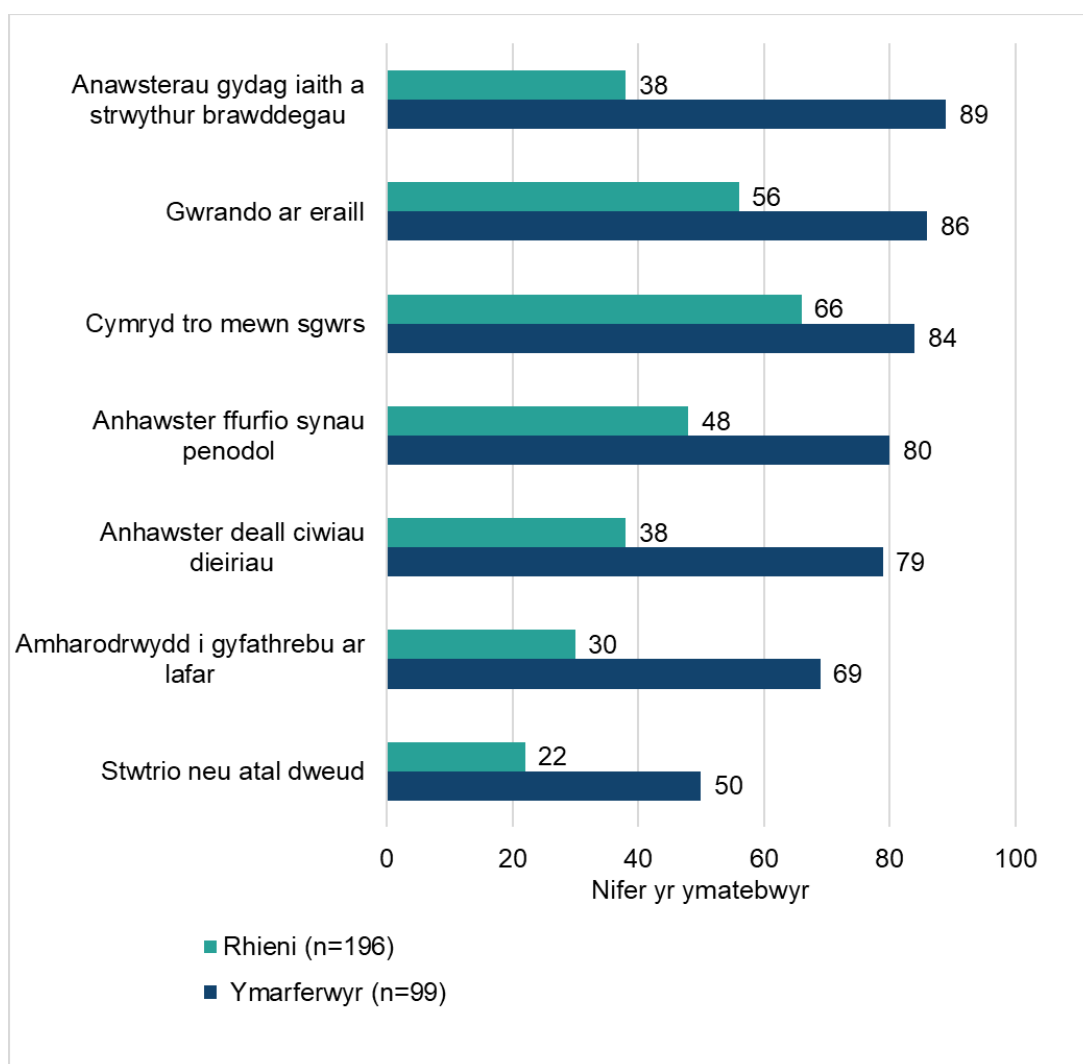
Dywedodd bron i 9 o bob 10 (88) o ymarferwyr eu bod wedi gweld cynnydd yng nghymhlethdod anghenion plant yn ystod y blynyddoedd diwethaf (Ffigur 3). Dywedodd tua dwy ran o dair (67) o ymarferwyr eu bod wedi gweld cynnydd yn nifer y plant sydd angen cymorth, a dywedodd dros hanner (55) eu bod wedi gweld newidiadau i'r ALICh yn cael eu cyflwyno. Ymatebodd mwy na hanner (50) yr ymarferwyr 'ie' i bob un o'r opsiynau ymateb.

Casglwyd rhagor o wybodaeth am y newidiadau a welwyd drwy gwestiwn testun agored, lle tynnwyd sylw at y ffaith bod cyfyngiadau ar gynulladau cymdeithasol yn golygu nad oedd rhieni'n cymysgu ag eraill mewn grwpiau cymunedol, a allai fod wedi arwain at golli cyfleoedd i gael dealltwriaeth lawn o gerrig milltir ddatblygiadol nodweddiadol.

Nododd yr ymarferwyr hefyd fod nifer a chymhlethdod yr anghenion a gyflwynir ar hyn o bryd yn gwneud diagnosis gwahaniaethol yn fwy heriol. Nododd un ymarferydd, "Mae plant yn cyflwyno gydag anhwylderau sain lleferydd cymhleth ac anhwylderau iaith nad ydynt yn hawdd eu diagnosio na'u trin". Nododd un arall, "Mae'r rhan fwyaf o blant ers COVID yn methu

chwarae gydag eraill na chyfleu eu dymuniadau a'u hanghenion gydag oedolion na'u cyfoedion". At ei gilydd, mae'r ymatebion yn nodi pryder cynyddol ymhlith ymarferwyr ynghylch y nifer cynyddol o anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu plant a'u cymhlethdod.

Ffigur 4: Ymatebwyr (rhiant ac ymarferydd) a nododd ymddygiadau parhaus sy'n gysylltiedig â lleferydd, iaith a chyfathrebu mewn plant 5 i 8 oed

Nodyn: yr opsiynau ar gyfer ymateb i'r cwestiwn hwn oedd, 'ie, ond bellach wedi'u datrys', 'ie, parhaus', 'na', 'ddim yn gwybod'. Mae'r ffigur hwn yn dangos y rhai a ymatebodd 'ie, parhaus'.

Gofynnwyd i rieni ac ymarferwyr nodi'r anawsterau lleferydd, iaith a chyfathrebu yr oeddent yn eu gweld yn eu plant a'r rhai yr oeddent yn gweithio gyda nhw. Mae Ffigur 4 yn dangos bod anawsterau gydag iaith a strwythur brawddegau, gwrando ar eraill a chymryd eu tro

mewn sgysiau yn bryderon a wynebwr amlaf gan ymarferwyr. Dywedodd nifer llawer is o ymarferwyr eu bod yn wynebu heriau parhaus gydag atal dweud ymhlith y plant y maent yn gweithio gyda nhw. Yn yr un modd, nodwyd cymryd tro a gwranddo ar eraill gan y niferoedd mwyaf o rieni (66 a 56 yn y drefn honno) er bod y grŵp hwn yn llai tebygol o adrodd am anawsterau gydag iaith a strwythur brawddegau.

Cymharwyd yr anawsterau lleferydd, iaith a chyfathrebu a welwyd rhwng yr holl rieni a ymatebodd i'r arolwg (colofn 2) yn erbyn y 68 rhiant hynny (colofn 3) a oedd wedi dweud yn benodol eu bod wedi bod yn poeni am ddatblygiad iaith, lleferydd a chyfathrebu eu plentyn ers pandemig COVID-19. Mae colofn 4 yn darparu canran yr ymddygiadau a welwyd y gellir eu priodoli i'r rhieni hynny sydd â phryderon ehangach am iaith, lleferydd a chyfathrebu eu plentyn.

Tabl 7: Heriau iaith a Lleferydd a arsylwyd gan rieni

	Pob rhiant (n=196)	Rhieni â phryderon ehangach ynghylch lleferydd, iaith a chyfathrebu (n=68)	Canran yr ymddygiadau a arsylwyd y gellir eu priodoli i'r rhieni hynny sydd â phryderon ehangach (%)
Cymryd tro mewn sgwrs	66	39	59.1
Gwranddo ar eraill	56	38	67.9
Anhawster ffurfio synau penodol	48	38	79.2
Anhawster deall ciwiau di-eiriau	38	32	84.2
Anawsterau gydag iaith a strwythur brawddegau	38	36	94.7
Amharodrwydd i gyfathrebu ar lafar	30	26	86.7
Stwtio neu atal dweud	22	19	86.4

Mae Tabl 9 yn dangos, er mai anawsterau wrth gymryd tro a gwranddo ar eraill a welwyd amlaf, roedd y rhain yn llai tebygol o fod yn ymddygiadau a oedd yn peri pryder i rieni. Mewn cymhariaeth, lle gwelwyd dangosyddion eraill e.e. anawsterau gyda strwythur brawddegau

neu amharodrwydd i gyfathrebu ar lafar, roedd rhieni'n llawer mwy tebygol o fynegi pryderon ehangach ynghylch sgiliau a datblygiad lleferydd, iaith a chyfathrebu eu plentyn.

Gofynnwyd i rieni a oeddent wedi sylwi ar unrhyw anawsterau eraill yn sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu eu plant. Pryder cyson oedd datblygiad lleferydd oedi, gyda nifer o blant yn cael eu hadrodd fel rhai nad oeddent yn siarad tan dair oed neu'n hwyrach. Yn ôl y sôn, roedd gan eraill eirfa gyfyngedig neu roeddent yn dibynnu ar echolalia ac ymadroddion ailadroddus. Mewn sawl achos, roedd plant yn ddi-eiriol, weithiau'n gysylltiedig ag anghenion dysgu ychwanegol fel awtistiaeth.

Nodwyd bod anawsterau clywed, yn enwedig oherwydd clust ludiog a chlustiau wedi'u blocio, yn rhwystrau sylweddol i ddatblygiad lleferydd.

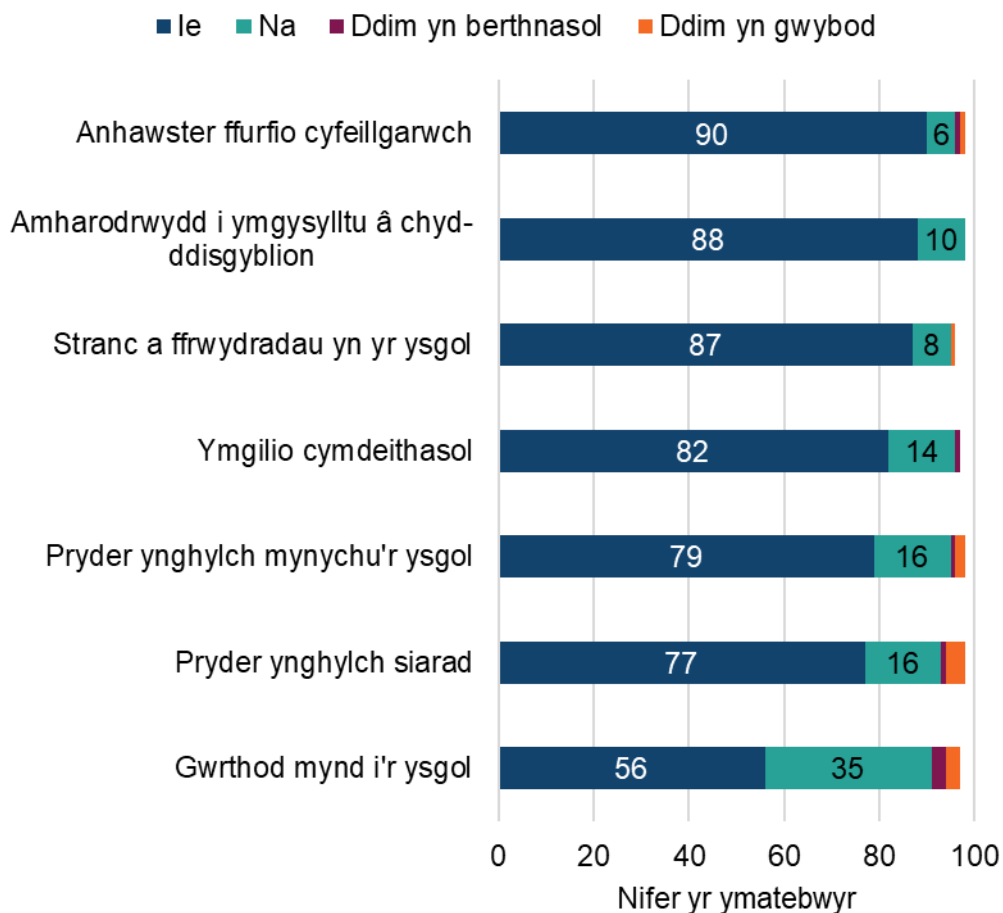
Tynnwyd sylw hefyd at bryderon ynganu, gan gynnwys lispiau a thrafferth gyda synau fel "th", "sh", ac "r". Weithiau parhaodd y pryderon hyn i oedran ysgol gyda phlant yn ei chael hi'n anodd mynegi eu hunain yn rhugl.

Dywedwyd bod hyder a phryder cymdeithasol yn chwarae rhan yn anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu rhai plant. Nododd rhieni fudaniaeth ddetholus (MD) yn ogystal â swildod ac amharodrwydd i siarad mewn lleoliadau anghyfarwydd. Nododd un rhiant fod eu plentyn yn "fud ddetholus ar ôl COVID [lle nad oedd hyn] yn broblem o'r blaen".

Ymddygiadau lles cyfredol

Gofynnwyd i ymarferwyr am yr ymddygiadau sy'n gysylltiedig â lles a ddangosir gan blant y maent yn gweithio gyda nhw. Mae Ffigur 5 yn amlinellu ymatebion ymarferwyr ynghylch ystod o leoliadau a senarios lle gellir arddangos yr ymddygiadau lles hyn.

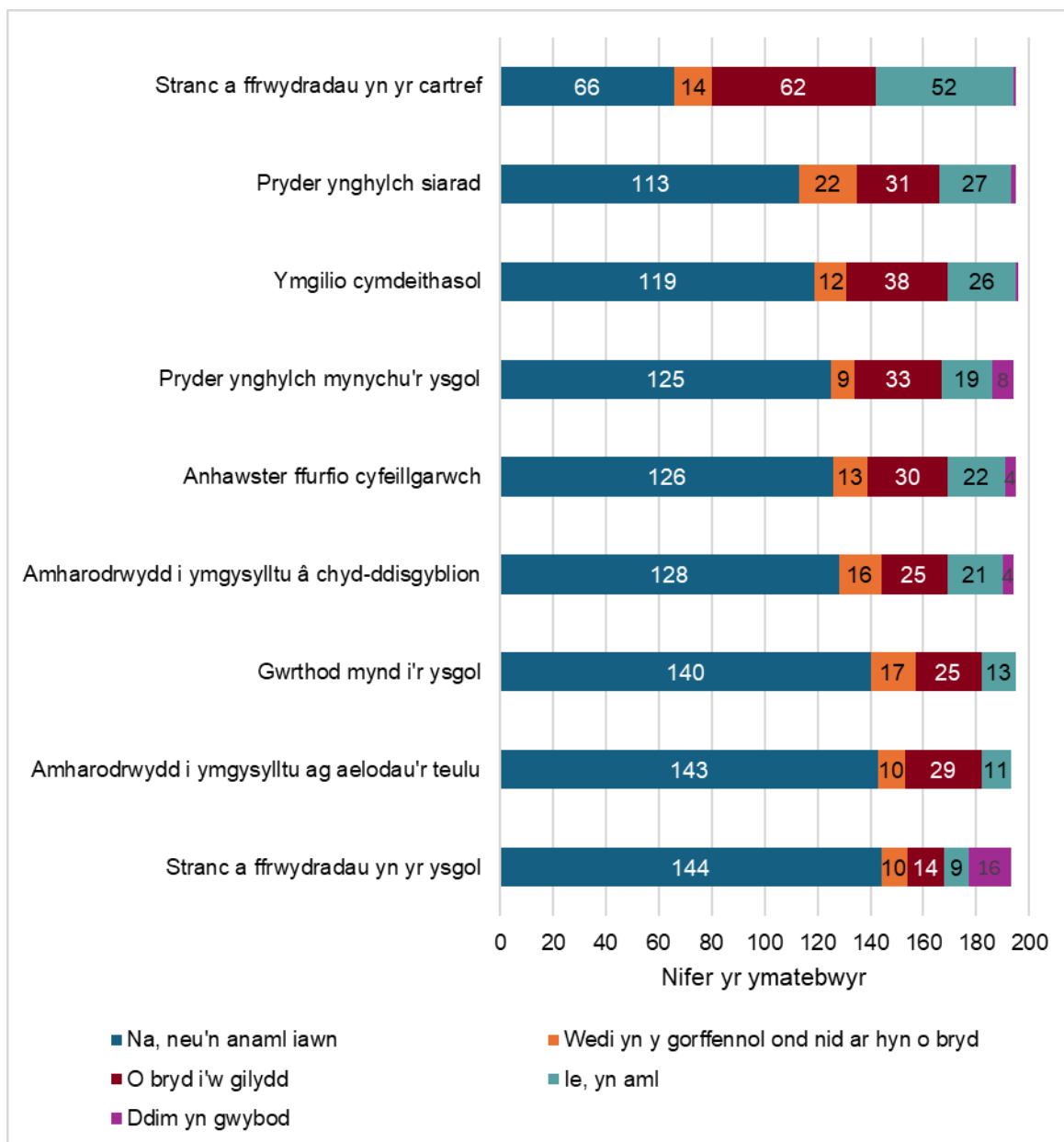
Ffigur 5: Ymarferwyr a adroddodd am ymddygiadau lles mewn plant 5 i 8 oed (n=99)

Mae Ffigur 5 yn dangos bod ymarferwyr wedi nodi lefelau uchel o ddigwyddiadau ar gyfer yr holl ymddygiadau llesiant hyn ymhlith y plant y maent yn gweithio gyda nhw. Y rhai mwyaf cyffredin oedd anawsterau wrth ffurfio cyfeillgarwch, amharoddrwydd i ymgysylltu â chyd-ddisgyblion a strancio yn yr ysgol, a welwyd gan tua naw o bob deg ymarferydd. Adroddodd tua thri chwarter o ymarferwyr fod gan y plant maen nhw'n gweithio gyda nhw bryder sy'n gysylltiedig â siarad a bod mwy na hanner wedi gweithio gyda phlant oedd yn gwrthod mynd i'r ysgol.

Yn yr un modd holwyd rhieni am amrywiaeth o ymddygiadau lles a ddangoswyd gan eu plant mewn amrywiaeth o sefyllfaoedd.

Ffigur 6: Rhieni a adroddodd am ymddygiad lles ymhlith plant 5 i 8 oed (n=196)

Mae Ffigur 6 yn dangos mai rhieni oedd fwyaf tebygol o adrodd eu bod wedi gweld strancio gartref (52). Adroddodd mwy nag 1 o bob 10 rhiant hefyd am yr ymddygiadau canlynol yn eu plant: pryder ynghylch mynychu'r ysgol (27), encilio cymdeithasol (26), ac anhawster ffurfio cyfeillgarwch (22).

Wrth gael eu cyfweld, mynegodd rhieni hefyd ystod o bryderon eraill am les eu plant. Tynnodd llawer sylw at bryderon yn ymwneud ag iechyd emosiynol, megis pryder, straen, a hwyliau

ansad, yn aml yn gysylltiedig â phwysau academaidd a disgwyliadau cymdeithasol. Soniodd un rhiant, "mae fy mhlentyn yn aml yn teimlo'n bryderus am waith ysgol".

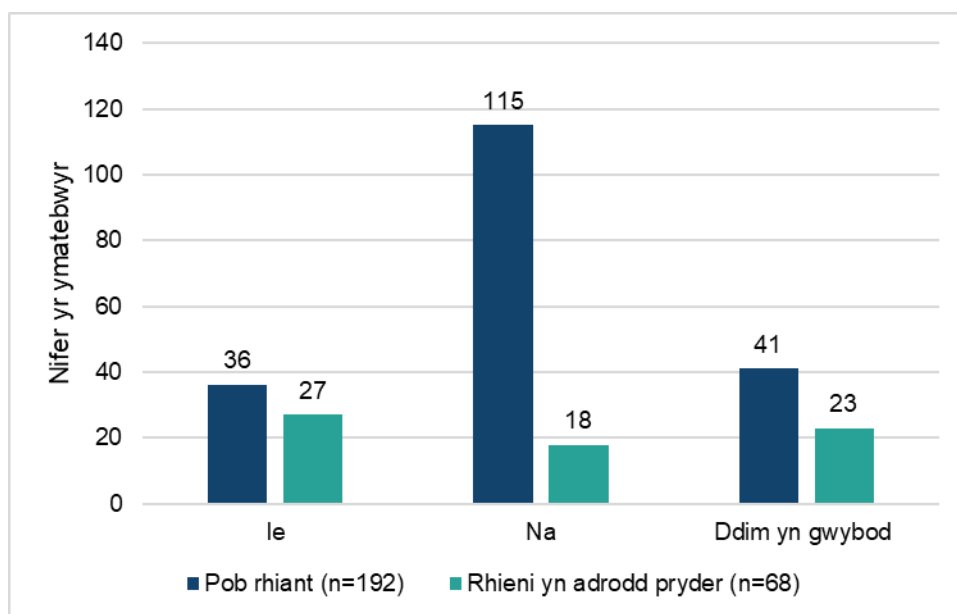
Soniodd rhieni hefyd am fwy o bryder gwahanu, gan wneud trawsnewidiadau ysgol a chyfranogiad mewn gweithgareddau yn fwy heriol. Yn gyffredinol, daeth rhyngweithio cymdeithasol i'r amlwg fel pryder sylweddol, gyda rhai plant yn ei chael hi'n anodd gwneud ffrindiau, yn profi bwlio, neu'n teimlo'n ynysig mewn lleoliadau cymdeithasol. "Mae rhyngweithio cymdeithasol yn her fawr i fy mhlentyn. Maen nhw'n ei chael hi'n anodd gwneud ffrindiau ac weithiau'n teimlo'n ynysig", rhannodd un rhiant.

Cwestiwn ymchwil 2: I ba raddau y mae pandemig COVID-19 wedi effeithio ar yr anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu a lles plant yn y garfan hon?

Lleferydd, iaith a chyfathrebu

Gofynnwyd i rieni a oeddent yn gallu priodoli unrhyw un o'r anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu yn eu plant i'r pandemig.

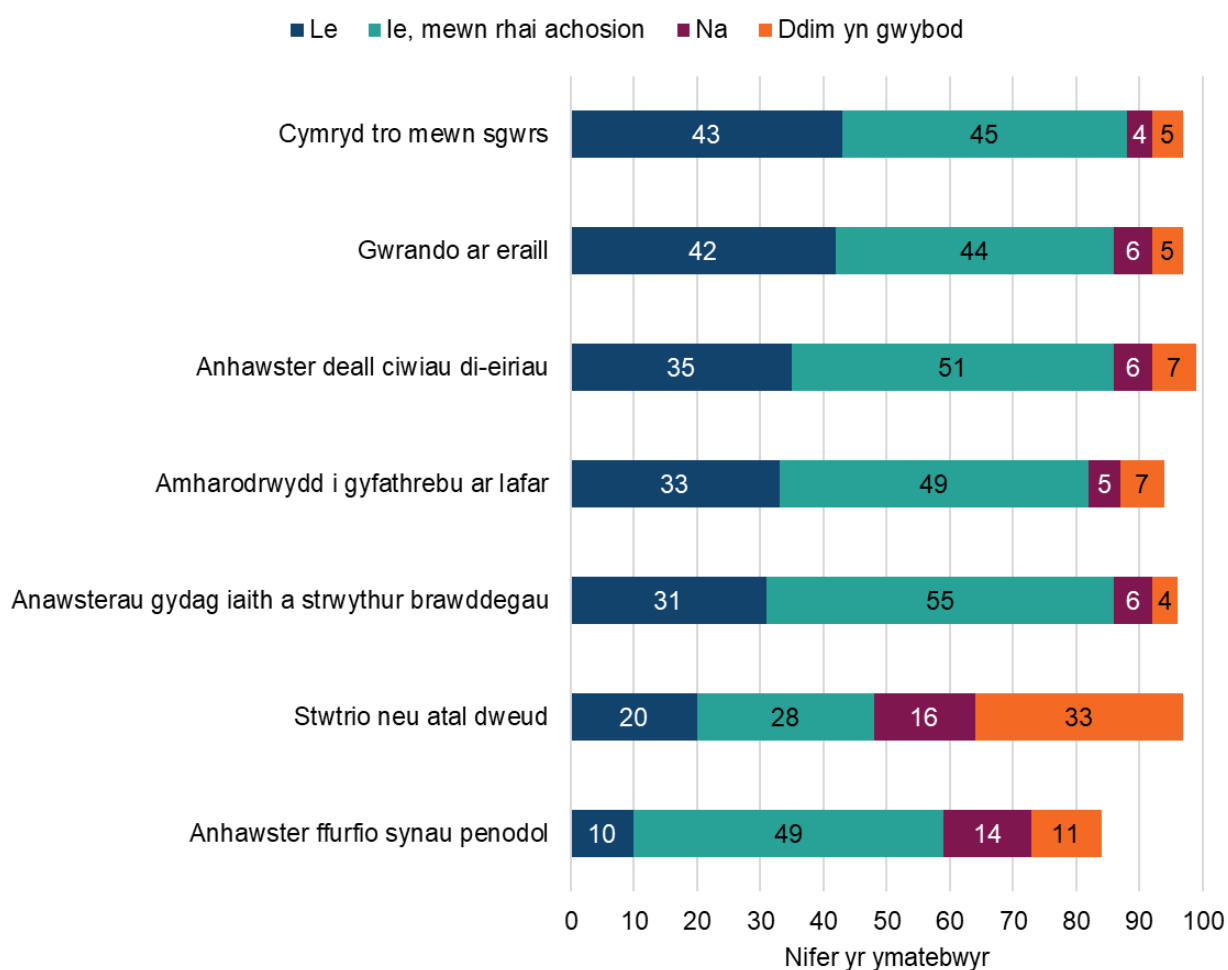
Ffigur 7: Ymatebion gan bob rhiant a'r rhieni hynny sydd â phryderon ynghylch lleferydd, iaith a chyfathrebu i'r cwestiwn, "Yn eich barn chi, a ellir priodoli unrhyw un o'r anawsterau sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu a nodwyd gennych i bandemig COVID-19"

Mae Ffigur 7 yn dangos, ymhlith y sampl ehangach, nad oedd y rhan fwyaf o'r cyfranogwyr yn teimlo y gellid cysylltu anawsterau iaith, iaith a chyfathrebu â'r pandemig. Dim ond tri deg chwech, llai nag un rhan o bump o'r holl rieni, a gredai fod cysylltiad rhwng y ddau. Fodd bynnag, roedd y gyfran hon yn uwch o lawer ymhlith y rhieni hynny a ddywedodd fod ganddynt bryderon am anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu eu plentyn. Roedd tua dau o bob pump o'r rhieni hyn (27 allan o 68) yn credu y gellid priodoli'r anawsterau lleferydd, iaith a chyfathrebu a ddangoswyd gan eu plentyn i'r pandemig.

Yn yr un modd, gofynnwyd i ymarferwyr a oeddent wedi sylwi ar gynnydd mewn anawsterau lleferydd, iaith a chyfathrebu ymhlith y plant y maent yn gweithio gyda nhw ers pandemig COVID-19.

Ffigur 8: Ymatebion ymarferwyr i'r cwestiwn, "Yn eich barn chi, a ellir priodoli unrhyw un o'r canlynol i bandemig COVID-19 a'i gyfyngiadau cysylltiedig?" (n=97)

Mae Ffigur 8 yn dangos bod y rhan fwyaf o ymarferwyr yn cytuno y gellid priodoli amrywiaeth o anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu i ryw raddau i bandemig COVID-19.

Nodwyd bod cymryd tro mewn sgysiau (88) a gwrando ar eraill (86) yn sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu a oedd fwyaf tebygol o fod wedi cael eu heffeithio'n negyddol gan y pandemig. Yn cael ei ystyried yn llai tebygol o fod â chysylltiad uniongyrchol â'r pandemig oedd ffurfio synau penodol a stydro neu atal dweud.

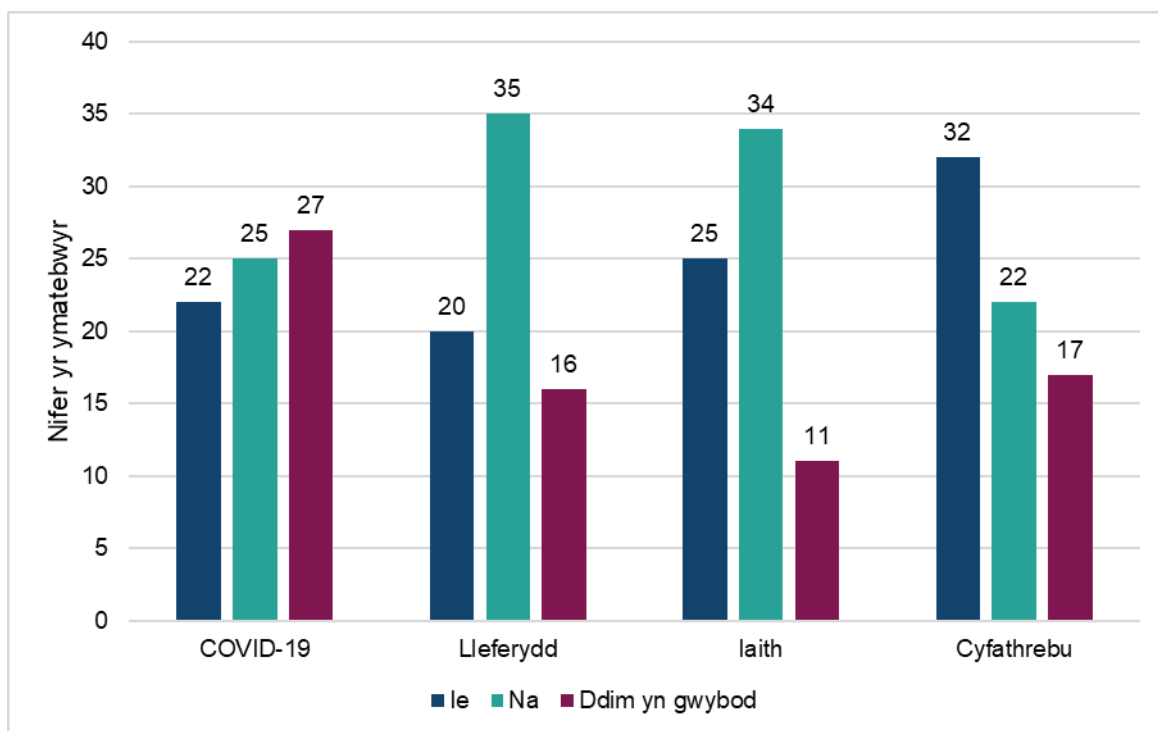
Gofynnwyd i ymarferwyr roi sylwadau ar pam eu bod yn credu y gallai'r pandemig fod wedi cyfrannu at gynnydd a welwyd yn anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu plant. Roedd thema ganolog yn y sylwadau a wnaed yn ymwneud â'r rhyngweithiadau cymdeithasol hanfodol a gollwyd gan lawer o blant yn ystod y cyfnodau clo, gan arwain at oedi posibl yn eu sgiliau cyfathrebu. Nododd un ymarferydd, "Roedd y rhan fwyaf o blant yr oedran hwn wedi'u hynysu yn ystod y blynyddoedd ffurfiannol o ran eu lleferydd ac nid oedd ganddynt y gymdeithasoli sydd mor bwysig yn yr oedran hwn i ddysgu hyn i gyd".

Yn ogystal, credai rhai ymarferwyr fod y pandemig wedi effeithio ar gyfranogiad rhieni a'u hymwybyddiaeth o gerrig milltir ddatblygiadol. Roedd yn hysbys bod llawer o rieni'n jyglo gweithio o gartref wrth ofalu am eu plant, a theimlwyd bod hyn yn arwain at lefelau is o ymgysylltiad a llai o gyfleoedd i blant ddatblygu eu sgiliau lleferydd ac iaith.

Pryderon ynghylch ymddygiad lles

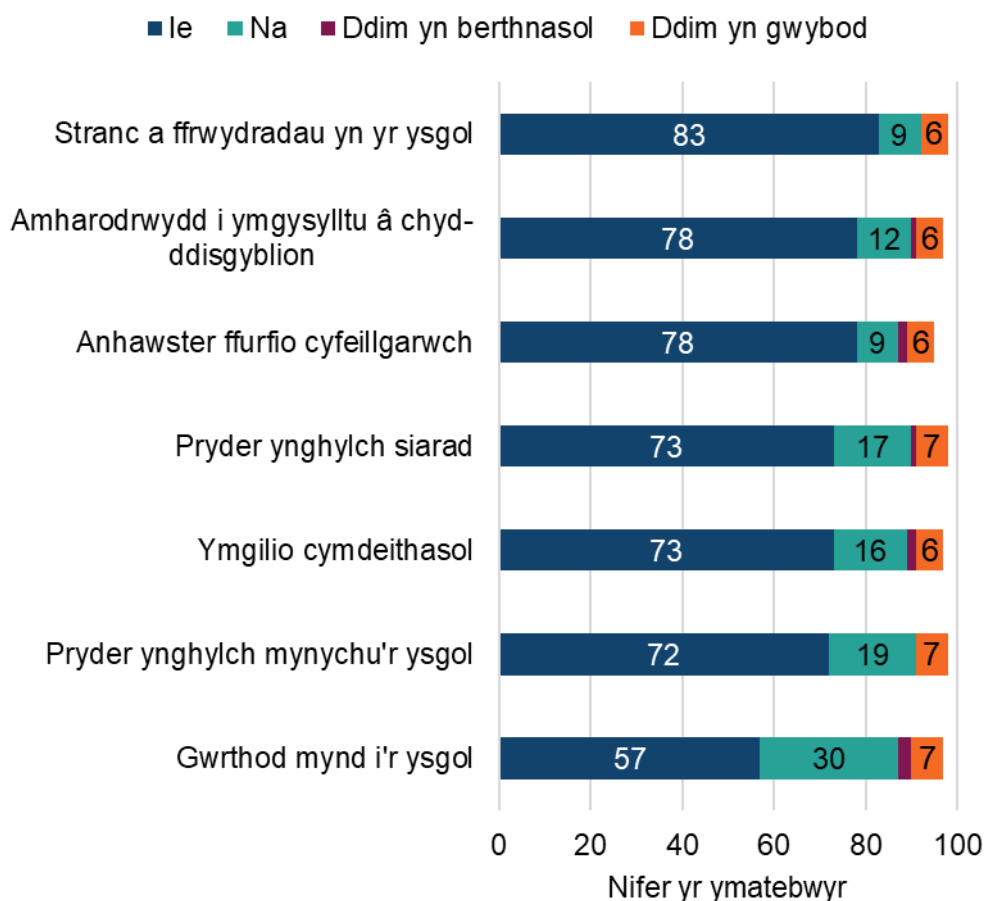
Gofynnwyd i rieni a allent briodoli unrhyw un o'r ymddygiadau lles a welwyd yn eu plant i bandemig COVID-19 a'r cyfyngiadau cysylltiedig. Mae Ffigur 9 yn dangos yr ymatebion gan y rhieni hynny a oedd wedi ymateb 'ie, yn aml' ynghylch a oedd eu plentyn wedi arddangos o leiaf un o'r ymddygiadau canlynol: strancio a ffrwydradau yn yr ysgol, strancio a ffrwydradau yn y cartref, gwrthod mynd i'r ysgol, pryder ynghylch mynychu'r ysgol, pryder ynghylch siarad, amharodrwydd i ymgysylltu ag aelodau o'r teulu, amharodrwydd i ymgysylltu â chyd-ddisgyblion, anhawster i ffurfio cyfeillgarwch, enciliad cymdeithasol.

Ffigur 9: Ymatebion rhieni i'r cwestiwn, “Yn eich barn chi, a ellir priodoli unrhyw un o'r ymddygiadau lles a nodwyd i bandemig COVID-19 a'i gyfyngiadau cysylltiedig?” (n=75)

Mae Ffigur 9 yn dangos bod gan rieni farn wahanol ynghylch a ellid priodoli ymddygiadau eu plant i bandemig COVID-10, gyda llawer yn parhau i fod yn ansicr ynghylch y mater hwn. Fodd bynnag, roedd cyfran llawer mwy o rieni yn teimlo'n hyderus y gellid priodoli'r ymddygiadau sy'n gysylltiedig â lles gwael i anghenion cyfathrebu eu plentyn.

Ffigur 10: Ymatebion ymarferwyr i'r cwestiwn, "A ydych chi wedi sylwi ar unrhyw gynnydd yn yr ymddygiadau canlynol sy'n gysylltiedig â lles mewn unrhyw un o'r plant rydych chi'n gweithio gyda nhw (5 i 8 oed) ers pandemig COVID-19?" (n=98)

Mae Ffigur 10 yn dangos bod mwy na phedwar o bob pump o ymarferwyr wedi adrodd am gynnydd mewn stranciau a ffrwydradau yn yr ysgol, gyda chyfrannau tebyg yn nodi cynnydd mewn gwrthod mynd i'r ysgol a phryder ynghylch mynychu'r ysgol ers y pandemig. Er y gall y data ddatgelu tueddiadau sydd cyn y pandemig yn hytrach na dynodi perthynas achosol, mae ymarferwyr wedi sylwi ar duedd ar i fyny mewn ymddygiadau plentyndod sy'n gysylltiedig â lles gwaeth yn ystod y blynyddoedd diwethaf.

Gwahoddwyd ymarferwyr i ymhelaethu ymhellach ar y rhesymau y tu ôl i'r cynnydd a welwyd. Roedd y rhai a ymatebodd yn ystyried bod y newidiadau sydyn a ddaeth yn sgil y cyfnodau clo a chyfyngiadau cymdeithasol wedi arwain at blant yn gyffredinol yn fwy pryderus ynghylch mynychu'r ysgol a rhyngweithio ag eraill yn y byd y tu allan, gydag un yn dweud, "Mae plant

wedi dod yn ofnus o'r byd gan fod rhywun wedi dweud wrthyn nhw yn sydyn am aros gartref/peidio â rhyngweithio â phobl".

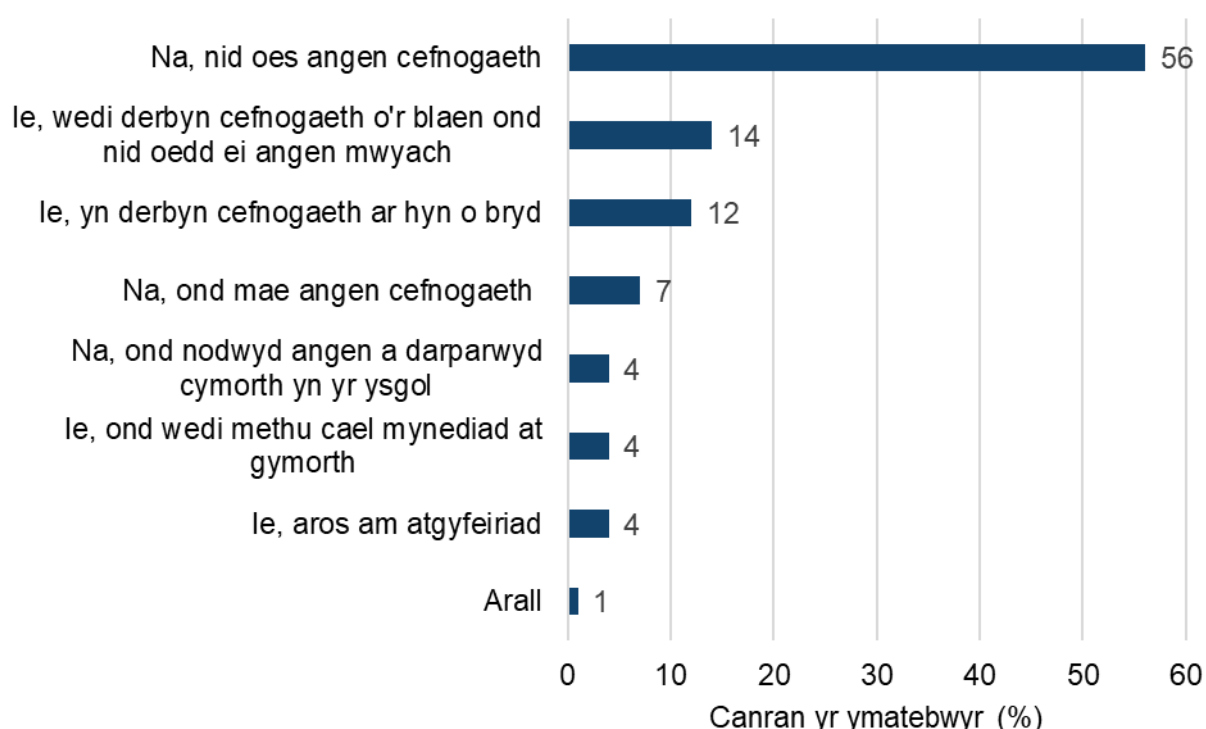
Credwyd hefyd fod y pandemig wedi effeithio ar lesiant rhieni, sydd yn ei dro yn effeithio ar iechyd emosiynol plant. Nododd ymarferwyr fod rhieni'n cyflwyno gyda mwy o bryder ac yn aml yn ymddangos yn "fwy blinedig [a] o dan straen". Gyda rhieni'n jyglo gwaith a gofal plant, roedd gan blant llai o gyfleoedd ar gyfer sgysiau gweithredol a chyfoethogi iaith.

Un o'r themâu mwyaf cyffredin a amlygwyd gan ymarferwyr oedd bod gorddibyniaeth plant ar ddyfeisiau digidol wedi disodli cyfleoedd ar gyfer cyfathrebu wyneb yn wyneb a chwarae rhyngweithiol, gan effeithio ar allu plant i gymryd rhan mewn sgysiau ystyrlon. Teimlai rhai ymarferwyr fod hyn wedi effeithio ar sgiliau cyfathrebu cymdeithasol plant ac wedi arwain at ddiffyg gwydnwch ac amynedd, dywedodd un ymarferydd, "Mae gan blant fynediad gormodol at ddyfeisiau - nid yw'r rhan fwyaf ohonynt yn gallu cysgu oni bai eu bod wedi bod ar ddyfais am oriau lawer. Rhaid bod hyn yn cael effaith drychinebus ar eu cyfathrebu a'u datblygiad cymdeithasol".

Cwestiwn ymchwil 3: Beth yw'r heriau a'r rhwystrau i ddarparu gwasanaethau i ddiwallu anghenion plant ag anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu yn effeithiol?

Gofynnwyd i rieni a oeddent wedi ceisio cymorth ar gyfer ALICh eu plentyn.

Ffigur 11: “Ydych chi wedi ceisio unrhyw gefnogaeth i'ch plentyn ar gyfer ei sgiliau lleferydd, iaith a/neu gyfathrebu ers dechrau'r pandemig hyd heddiw?” (n=196)

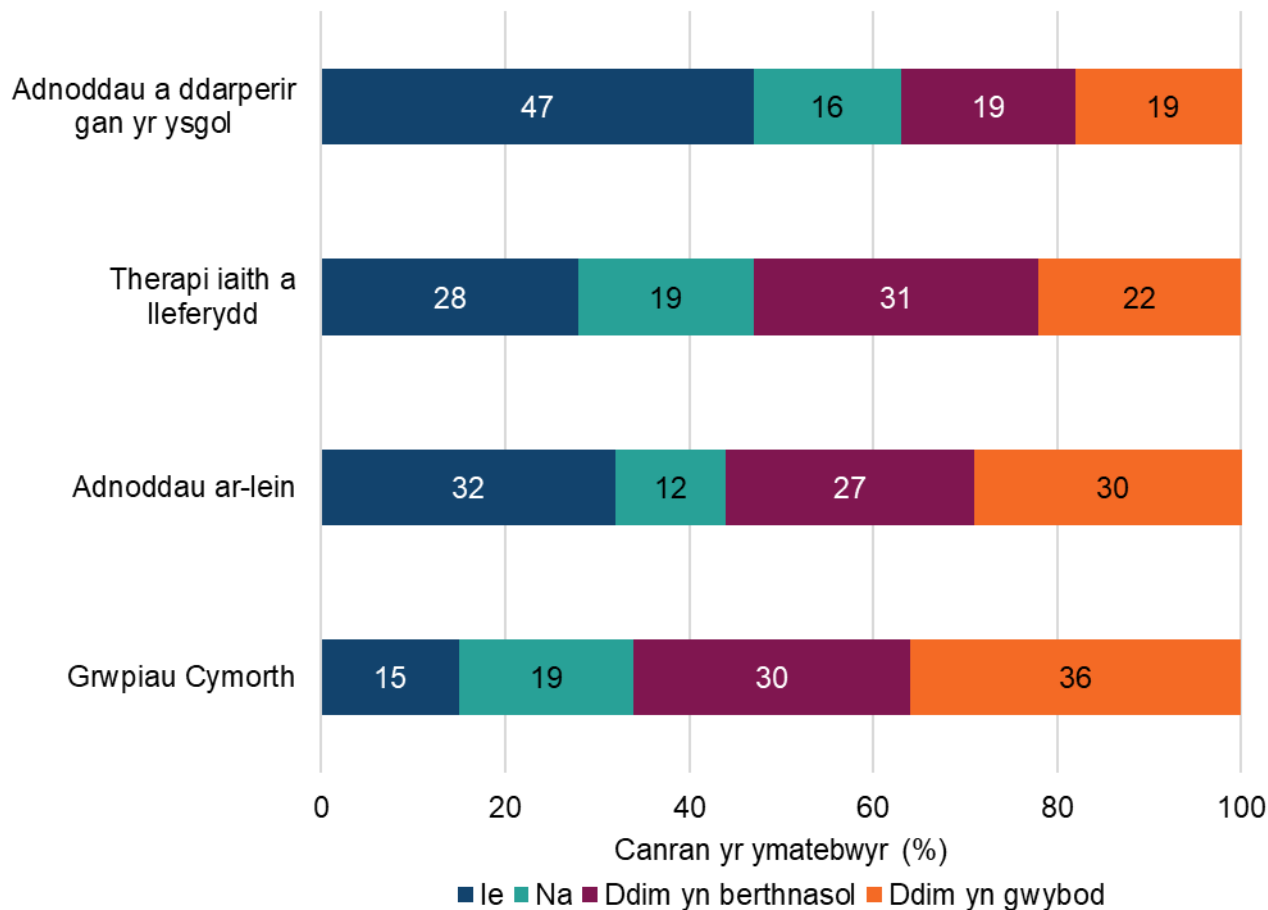

Nodyn: Roedd yr ymatebwyr yn gallu dewis mwy nag un opsiwn ymateb.

Mae Ffigur 11 yn dangos bod 12% o'r holl rieni wedi dweud eu bod wedi ceisio ac ar hyn o bryd yn cael mynediad at gymorth ar gyfer ALICh eu plentyn. Nododd 15% arall fod angen cymorth ar eu plentyn er nad oeddent wedi gallu cael gafael ar hyn eto (cyfuniad o ymatebion: 'na, ond mae angen cymorth', 'ie, ond nid ydynt wedi gallu cael cymorth', ac 'ie, yn aros am atgyfeiriad').

Gofynnwyd i rieni hefyd a oeddent yn ystyried bod digon o adnoddau ar gael i gefnogi anghenion eu plentyn.

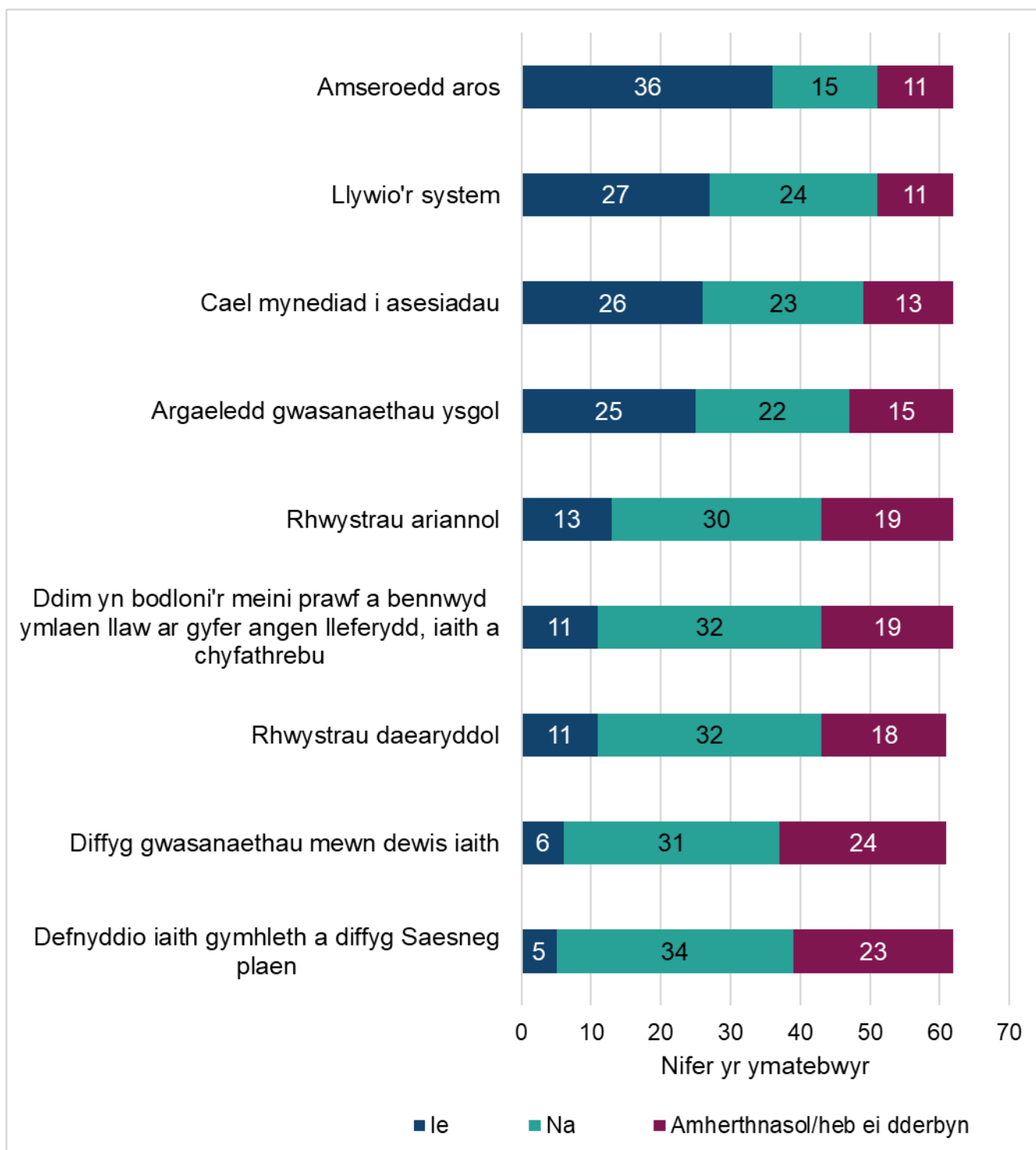
Ffigur 12: A ydych chi'n teimlo bod digon o adnoddau ar gael i gefnogi datblygiad sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu eich plentyn? (n=191)

Mae Ffigur 12 yn dangos bod rhwng traean a hanner y rhieni'n teimlo bod digon o adnoddau wedi'u darparu gan yr ysgol (47%), adnoddau ar-lein (32%) a Therapyddion Lleferydd ac iaith (28%) i gefnogi datblygiad lleferydd, iaith a chyfathrebu eu plant. Dim ond 15% o rieni oedd yn teimlo bod digon o grwpiau i gefnogi'r datblygiad hwn. Ar gyfer yr holl adnoddau a restrir, dywedodd cyfran sylweddol o rieni nad oeddent yn gwybod a oedd yr adnoddau hyn yn ddigonol neu nad oedd hyn yn berthnasol iddynt.

Gofynnwyd i'r rhieni hynny a oedd wedi ceisio cymorth ar gyfer sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu eu plentyn a oeddent wedi profi unrhyw rwystrau wrth gael mynediad at y cymorth hwnnw.

Ffigur 13: Ydych chi wedi profi unrhyw un o'r rhwystrau canlynol o ran cael gafael ar gymorth ar gyfer sgiliau lleferydd, iaith a chyfathrebu eich plentyn? (n=62)

Nodyn: cynhaliwyd y dadansoddiad hwn gan ddefnyddio'r rhieni hynny a oedd wedi nodi pryderon fel y rhif sylfaen (62)

Mae Ffigur 13 yn dangos bod dros hanner y rhieni wedi nodi eu bod wedi profi amseroedd aros. Nodwyd gan lai na hanner mai llywio'r system, cael mynediad at asesiadau ac argaeledd gwasanaethau yn yr ysgol oedd y rhwystrau a wynebir amlaf gan rieni sy'n ceisio cymorth ar gyfer anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu eu plentyn.

Rhoddwyd cyfle i rieni roi ymatebion ychwanegol i'r cwestiwn hwn; ni nodwyd unrhyw rwystrau ychwanegol ond mynegodd rhieni eu rhwystredigaeth ynghylch yr amser a dreulir ar restrau aros, rhwystrau daearyddol a'r gefnogaeth gyfyngedig a ddarperir yn y Gymraeg. Gwnaeth un rhiant y sylw eu bod yn "jyglo teulu [a bod] Therapydd iaith a Lleferydd wedi'u lleoli 15 milltir i ffwrdd ac nid ar lwybr trafndiaeth dda".

Wrth gael eu cyfweld, tynnodd rhieni sylw at rwystrau systemig, darpariaeth gwasanaeth anghyson, a diffyg cyfathrebu cydgysylltiedig rhwng gweithwyr proffesiynol a theuluoedd fel rhwystrau i gael mynediad at gymorth. Trafodir y rhain isod.

Thema a oedd yn codi dro ar ôl tro ym mhob cyfweiliad oedd yr her o gael mynediad at wasanaethau heb ddiagnosis ffurfiol. Disgrifiodd un rhiant y frwydr i gael cefnogaeth cyn diagnosis awtistiaeth ei blentyn: "Oni bai bod diagnosis, mae cael mynediad at wasanaethau eraill yn eithaf anodd. Dyna fi'n bod yn hael". Roeddent yn teimlo bod y dull hwn wedi gohirio ymyrraeth, er gwaethaf pryderon datblygiadol. Adroddodd y rhiant ei fod wedi gorfod cynnwys cynghorwyr lleol i sicrhau cefnogaeth addysgol, gan dynnu sylw at faint yr eiriolaeth oedd ei hangen: "Rydym hyd yn oed wedi gorfod cynnwys cynghorwyr lleol, na ddylai hyn ddigwydd".

Yn aml, roedd rhieni'n adrodd am ddarpariaeth gwasanaeth tameidiog a pharhad gofal gwael. Disgrifiodd un cyfranogwr yr hyn a deimlent oedd yn "ddrws cylchdroi" o therapyddion lleferydd ac iaith yn ystod y pandemig: "Cawsom y therapydd lleferydd ac iaith gyntaf, yna roedd bwlch mawr, bwlch mawr arall, cyn i ni gael y person olaf".

Yn yr un modd, nododd un rhiant, ar ôl i'w blentyn drosglwyddo i ysgol arbennig, ei fod wedi colli cysylltiad â gwasanaethau lleferydd ac iaith yn gyfan gwbl: "Nid ydym wedi cael unrhyw gysylltiad â lleferydd ac iaith ers iddo fynd i'r ysgol honno".

Ystyriwyd bod diffyg cyfathrebu rhwng ysgolion a gweithwyr iechyd proffesiynol yn rhwystr mawr. Adroddodd un rhiant am wrthdaro ynghylch defnyddio PECS (System Gyfathrebu Cyfnewid Llun): "Dywedodd lleferydd ac iaith fod angen iddo ddefnyddio PECS, ond ni fyddai'r ysgol yn ei wneud, honasant nad oeddent erioed wedi cael eu hyfforddi". Gadawodd y datgysylltiad hwn y plentyn heb gefnogaeth gyson. Pwysleisiodd y rhiant hwn yr angen am

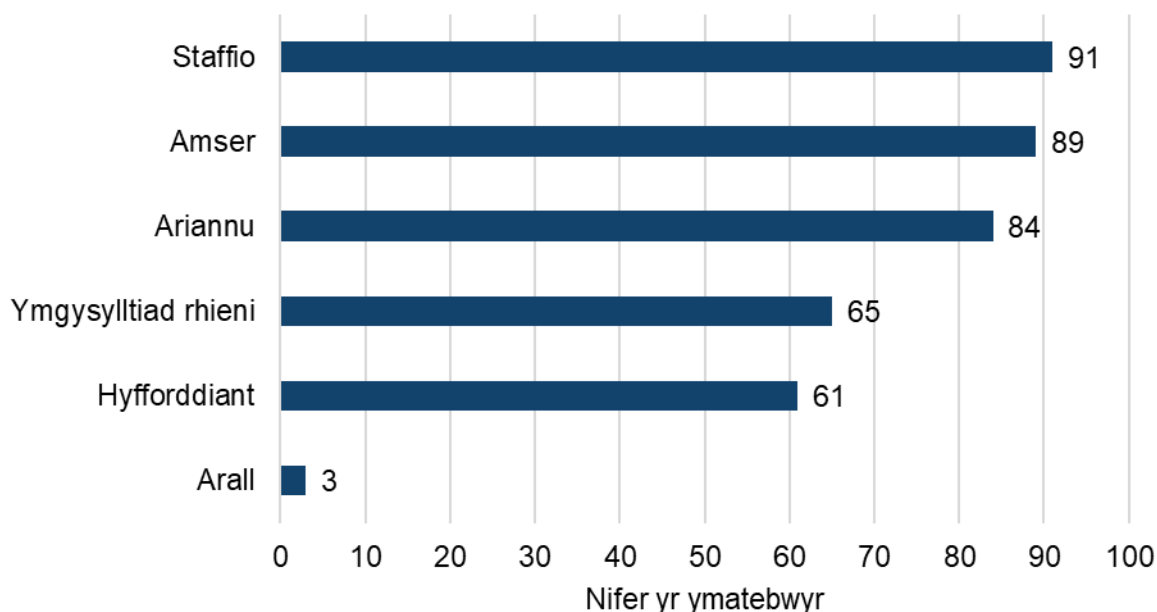
adolygiadau ar y cyd: “Unwaith y flwyddyn dylem fod yn cyfarfod, fel ein bod yn gwybod beth maen nhw’n ei wneud”.

Roedd lleoliad a thrafnidiaeth hefyd yn heriau sylweddol. Esboniodd un rhiant: “Pe na fyddem yn gallu gyrru, byddai hynny wedi bod yn broblem, nid yw'r lleoliad yn lle hawdd i gyrraedd iddo”.

Mynegodd rhieni rwystredigaeth ynghylch yr hyn yr oeddent yn teimlo oedd ymyriadau generig a fethodd ag ystyried anghenion penodol eu plentyn. Disgrifiodd un rhiant sut na chafodd anghenion ADHD a synhwyraidd eu plentyn eu hystyried: “Doedd dim byd y gallai'r gwasanaeth cymorth iaith ei gynnig i ni a oedd yn gweithio mewn gwirionedd”. Tynnodd yr un rhiant sylw hefyd at y diffyg darpariaeth ddwyieithog: “Rydym yn byw yng Nghymru, dylem gael gwasanaethau sy'n ddwyieithog”.

Gofynnwyd i ymarferwyr hefyd am yr heriau y gallent fod wedi'u profi wrth weithredu ymyriadau lleferydd, iaith a chyfathrebu yn eu lleoliad addysgol/leoliad/sefydliad gofal iechyd.

Ffigur 14: “A ydych chi wedi profi unrhyw un o'r heriau canlynol wrth weithredu ymyriadau lleferydd, iaith a chyfathrebu yn eich lleoliad/sefydliad addysgol neu ofal iechyd?” (n=95)

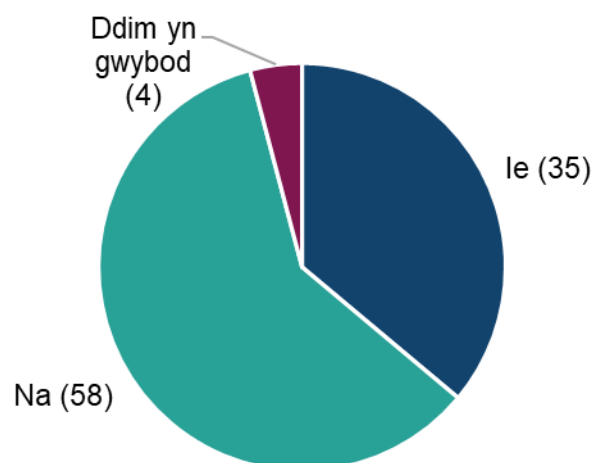
Nodyn: gofynnodd y cwestiwn hwn i'r ymatebwyr 'ddewis pob un sy'n berthnasol'

Nodyn: dadansoddwyd data ar gyfer y cwestiwn hwn hefyd yn ôl rôl y cyfranogwr ond roedd y patrymau'n debyg iawn, felly nid yw'r dadansoddiad hwn wedi'i gynnwys.

Mae Ffigur 14 yn dangos bod cyfyngiadau staffio (91) ac amser (89) yn heriau sylweddol y dywedodd y rhan fwyaf o ymarferwyr eu bod wedi'u profi wrth weithredu ymyriadau iaith, lleferydd a chyfathrebu. Dywedodd tua phedwar o bob pump o ymarferwyr (84) fod cyllid yn her, o'i gymharu â thua dau o bob tri a oedd yn cael trafferth gydag ymgysylltiad rhieni.

Nododd tua thri o bob pump o ymarferwyr fod hyfforddiant wedi bod yn her wrth weithredu ymyriadau iaith, lleferydd a chyfathrebu yn eu lleoliad neu sefydliad. Gofynnodd cwestiwn pellach i ymarferwyr a oeddent yn teimlo bod ganddynt fynediad at hyfforddiant ac adnoddau digonol i gefnogi anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu plant 5 i 8 oed.

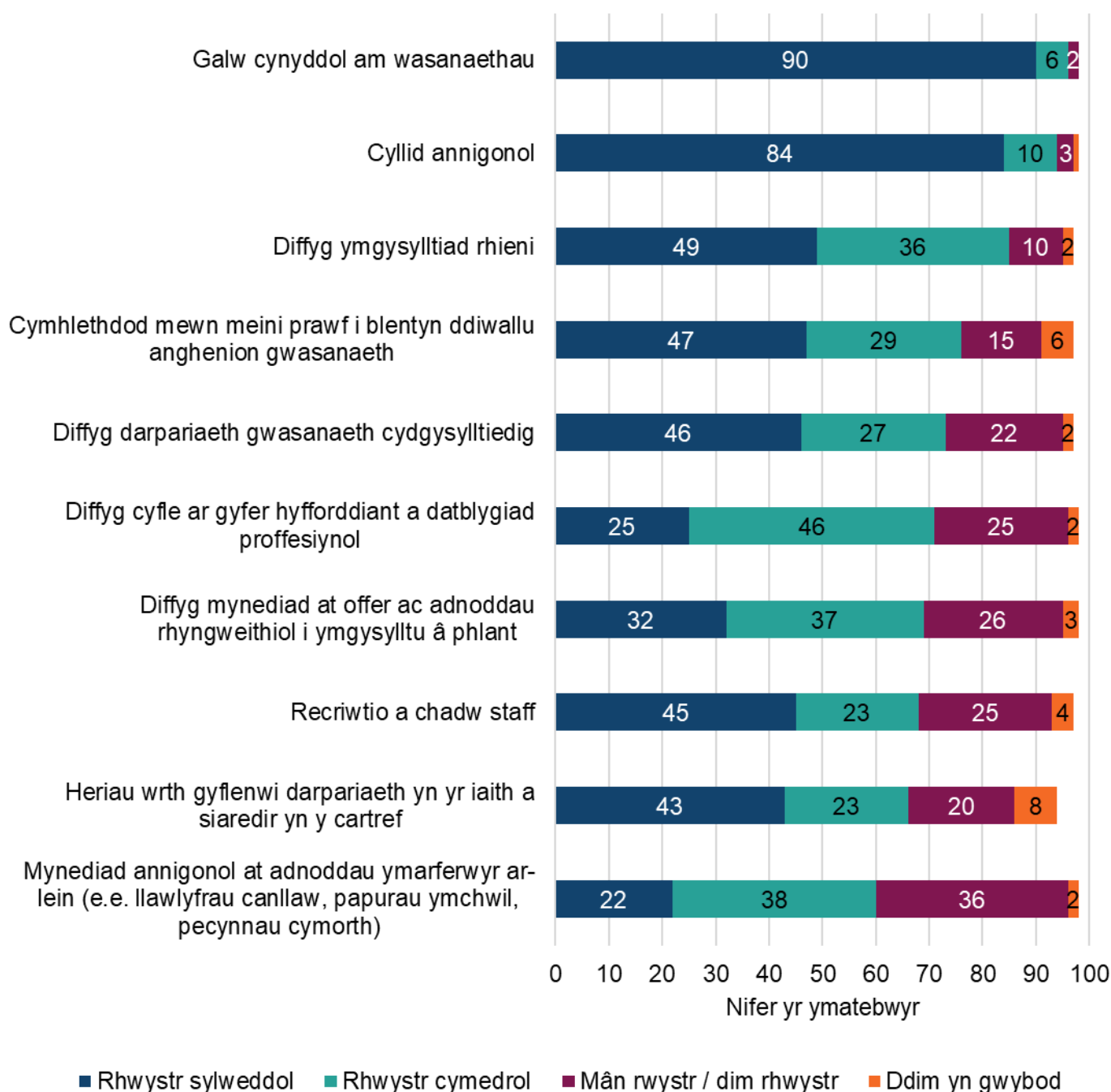
Ffigur 15: A ydych chi'n teimlo bod gennych chi fynediad at hyfforddiant ac adnoddau digonol i gefnogi anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu plant 5 i 8 oed? (n=97)

Mae Ffigur 15 yn dangos bod tua thri o bob pump o ymarferwyr wedi nodi nad ydynt yn teimlo bod ganddynt fynediad at hyfforddiant ac adnoddau digonol i gefnogi anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu'r plant y maent yn gweithio gyda nhw. O'i archwilio fesul rôl, canfuwyd bod hyn yn wir ar gyfer tua un o bob tri Therapydd Lleferydd ac Iaith o'i gymharu â thua 70% o'r rheini sy'n gweithio mewn lleoliadau addysg h.y. athrawon, Cydlynwyr ADY a chynorthwyyr dosbarth.

Gofynnwyd i ymarferwyr am eu barn ynghylch y rhwystrau i blant 5 i 8 oed dderbyn cymorth iaith, Lleferydd a Chyfathrebu.

Ffigur 16: Ymatebion ymarferwyr i'r cwestiwn “Pa rai o'r canlynol ydych chi'n credu sy'n rhwystrau i dderbyn cymorth lleferydd, iaith a chyfathrebu i blant 5 i 8 oed?” (n=196)

Mae Ffigur 16 yn dangos bod bron pob ymarferydd, waeth beth fo'i rôl, yn ystyried bod galw cynyddol am wasanaethau a chyllid annigonol yn rhwystrau sylweddol i gael mynediad at

wasanaethau. Roedd tua hanner yr holl ymarferwyr o'r farn bod diffyg ymgysylltiad rhieni yn rhwystr sylweddol ac yn her gymedrol gan draean arall o ymarferwyr.

Ystyriwyd diffyg cyfleoedd ar gyfer hyfforddiant a datblygiad proffesiynol yn rhwystr sylweddol gan fwy nag un o bob pedwar o'r rhai â rolau mewn lleoliadau addysg (19 o'r 70 o ymatebwyr) o'i gymharu â thua dim ond un o bob chwech o'r Therapyddion Iaith a Lleferydd (3 o'r 17 o ymatebwyr). Roedd recriwtio a chadw staff hefyd yn fwy tebygol o gael ei ystyried yn rhwystr sylweddol gan hanner y rhai â rolau mewn lleoliadau addysg (34 o'r 70 o ymatebwyr o'i gymharu â dim ond 6 o'r 17 o ymatebwyr o'r Therapyddion Iaith a Lleferydd).

Roedd tri o bob pump (43 o'r 70 o ymatebwyr) o'r rhai â rolau mewn lleoliadau addysg yn credu bod cymhlethdod y meini prawf i blentyn ddiwallu anghenion gwasanaeth yn rhwystr sylweddol i dderbyn y gefnogaeth lleferydd, iaith a chyfathrebu. Dim ond dau o'r ddau ar bymtheg o Therapyddion Iaith a Lleferydd a ymatebodd a rannwyd y farn hon, a allai awgrymu gwahaniaeth mewn gwybodaeth neu brofiad rhwng y rolau ar y mater hwn.

Wrth gael eu cyfweld, tynnodd ymarferwyr sylw at ystod o rwystrau sy'n atal cymorth lleferydd, iaith a chyfathrebu effeithiol i blant 5 i 8 oed. Un o'r prif bryderon yw cymhlethdod cynyddol anghenion ôl-bandemig, gyda phlant yn cyflwyno anawsterau dwys o ran sylw, gwrando a rheoleiddio emosiynol. Sylwodd un ymarferydd, "Dydy eu sylw a'u gwrando ddim yn bodoli o gwbl. Mae'n ofnadwy, yn hollol ofnadwy".

Daeth ymgysylltu â rhieni i'r amlwg fel ffactor hollbwysig. Er bod ymarferwyr wedi nodi bod llawer o rieni'n ymatebol, roeddent yn adrodd eu bod yn teimlo bod eraill yn parhau i fod wedi'u datgysylltu, gan gyfyngu ar gynydd. Teimlai ymarferwyr fod effeithiau'r datgysylltu hwn ar anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu eu plant yn aml yn cael eu gwaethygu gan heriau economaidd-gymdeithasol ac allgau digidol. Yn enwedig yn ystod y pandemig, roedd rhai teuluoedd heb fynediad at ymyriadau o bell (er enghraifft, therapi iaith a lleferydd ar-lein). Roedd un athro hefyd yn teimlo bod rhieni'n methu ag adnabod neu weithredu ar oedi wrth gyfathrebu, gan ddweud, "Mae'n ymddangos eu bod nhw'n ymateb gyda, 'O, fe wnân nhw pan fyddan nhw'n barod'". Gall hyn nodi ffactor ychwanegol mewn oedi atgyfeirio ac oedi wrth gael mynediad at ymyriadau.

Teimlai un Therapydd Iaith a Lleferydd fod athrawon yn aml yn brin o ddealltwriaeth fewnol o anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu, "maen nhw'n dal i'n gweld ni fel yr arbenigwr, ac maen nhw'n dal i'n gweld ni gyda'r wialen hud— ac nid oes gennym ni'r naill na'r llall. Dydyn

nhw ddim yn deall [y rheswm pam] nad ydym ni'n eu gweld nhw [plant] yw nad oes tystiolaeth i awgrymu y dylem ni". Adleisiodd un athro'r pwynt hwn hefyd, gan wneud sylwadau ar y cydweithio cyfyngedig rhwng therapyddion lleferydd, seicolegwyr addysgol, a thimau niwro ddatblygiadol, "Mae'n gweithio ar ei ben ei hun, yn hytrach nag fel un tîm mawr".

Tynnodd y ddau ymarferydd ysgol a gymerodd ran yn y cyfweiliadau sylw at bryderon ynghylch datblygiad a lles plant a'r rhwystrau y mae hyn yn eu cyflwyno, gan wneud sylwadau bod "plant yn mynd i mewn i'r dosbarth derbyn yn methu â rheoleiddio emosiynau na dilyn cyfarwyddiadau sylfaenol".

Nododd yr ymarferwyr ysgol fod ymddygiad ymosodol, herfeiddiad, a cham-reoleiddio emosiynol yn gyffredin ymhlith plant, yn enwedig ymhlith plant sy'n methu â mynegi eu hunain ar lafar. Dywedodd un athro, "I gael sylw plentyn arall, maen nhw newydd fynd fel yna - dim ond taro - ac mae hynny yn lle dweud ei enw".

6. Casgliadau

Nododd yr ymchwil amrywiaeth o anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu ac ymddygiadau lles a oedd yn bresennol mewn plant oedd yn fabanod a phlant bach ar ddechrau'r pandemig ac sydd bellach mewn addysg gynradd gynnar (5 i 8 oed). Roedd pryderon cyffredin ynghylch lleferydd, iaith a chyfathrebu yn cynnwys y rhai sy'n ymwneud â gwrando a chymryd tro, iaith a strwythur brawddegau. Adroddwyd hefyd am heriau ychwanegol megis anawsterau clyw sy'n gysylltiedig â chyflyrau fel clust ludiog, pryderon ynganu, a phryder cymdeithasol, gan gynnwys mutistiaeth ddetholus. Roedd ymddygiadau lles a arsylwyd yn cynnwys strancio, gor-bryder yn yr ysgol, encilio cymdeithasol, ac anawsterau wrth ffurfio cyfeillgarwch.

Roedd ymarferwyr yn ystyried yn eang fod pandemig COVID-19 wedi effeithio'n sylweddol ar anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu a lles plant yn y garfan hon. Teimlwyd bod cyfyngiadau cymdeithasol y pandemig a mwy o amser sgrin wedi cyfrannu at heriau lleferydd, iaith a chyfathrebu amrywiol, yn enwedig o ran sgiliau cymryd tro a gwrando. Nodwyd newidiadau mewn ymgysylltiad rhieni hefyd gan ymarferwyr fel ffactor cyfrannol.

Sylwodd rhieni ac ymarferwyr ar achosion rheolaidd o ymddygiadau fel strancio, gwrthod mynd i'r ysgol, a phryder, a all adlewyrchu lles gwael. Roedd ymarferwyr yn aml yn priodoli'r ymddygiadau hyn mewn plant i newidiadau sydyn yn eu ffordd o fyw yn ystod y pandemig a rhieni'n teimlo eu bod yn cael eu llethu neu eu herio gan eu hiechyd meddwl a'u lles eu hunain. Roedd rhieni'n llai sicr o'r berthynas rhwng y pandemig a'r ymddygiadau a ddisgrifiwyd ond roeddent yn fwy sicr bod yr ymddygiadau'n adlewyrchiad o anghenion cyfathrebu eu plentyn.

Roedd y rhwystrau a wynebwyd gan rieni wrth gael mynediad at wasanaethau yn cynnwys amseroedd aros hir, anawsterau wrth lywio'r system, a gwasanaethau cyfyngedig yn yr ysgol. Tynnodd ymarferwyr sylw at brinder staff, cyfyngiadau amser, problemau ariannu, ac ymgysylltiad rhieni fel heriau mawr. Roedd yr ymatebwyr hynny yn y gweithlu addysg yn fwy tebygol na'r Therapyddion Iaith a Lleferydd o nodi darpariaeth hyfforddiant annigonol yn ogystal â recriwtio a chadw staff fel heriau i ddarparu gwasanaethau.

Mae'r casgliadau hyn yn atgyfnerthu pryderon bod amhariadau datblygiadol cynnar yn ystod cyfnodau clo wedi cael effeithiau parhaol ar alluoedd cyfathrebu plant. Yn ogystal, maent yn tanlinellu'r angen am ymyriadau wedi'u targedu a mesurau polisi i fynd i'r afael â'r anghenion

lleferydd, iaith a chyfathrebu cynyddol a'r heriau lles mewn plant ifanc, yn enwedig yng nghydestun ôl-bandemig.

7. Ystyriaethau ar gyfer y dyfodol

Mae tystiolaeth gref bod COVID-19 wedi cael effaith sylweddol ar anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu a lles plant oedd yn fabanod a phlant bach ar ddechrau'r pandemig ac sydd bellach rhwng 5 ac 8 oed. Mae'r cynnydd mewn anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu a'r ymddygiadau lles sy'n deillio o hynny yn tynnu sylw at yr angen am well cefnogaeth. Mae mynd i'r afael â'r pryderon hyn yn gofyn am ymdrech gydlynol ac integredig rhwng Llywodraeth Cymru, addysgwyr a gweithwyr iechyd proffesiynol i sicrhau adnabod cynnar, ymyrraeth a chefnogaeth barhaus i blant yr effeithir arnynt. Mae dull strwythuredig sydd ag adnoddau da yn hanfodol i sicrhau bod plant yn derbyn y gefnogaeth sydd ei hangen arnynt i ddatblygu sgiliau iaith, iaith a chyfathrebu ac i hyrwyddo eu lles, o fewn lleoliadau addysgol a thrwy wasanaethau gofal iechyd. Rhoddir y syniadau a ganlyn i'w hystyried yn y dyfodol.

Dylai Llywodraeth Cymru nodi a hyrwyddo'r defnydd o ymyriadau penodol sy'n effeithiol wrth fynd i'r afael â'r anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu a'r heriau lles sydd wedi cynyddu ers i bandemig COVID-19 ddechrau. Gallai hyn gynnwys strategaethau i hyrwyddo rhyngweithio â chyfoedion, cymryd tro a chefnogi plant i ddatblygu cyfeillgarwch.

Dylai ysgolion, Awdurdodau Lleol a Byrddau Iechyd Lleol annog a hwyluso mwy o ymgysylltiad rhieni â datblygiad iaith, lleferydd a chyfathrebu eu plant. Gallai hyn gynnwys darparu adnoddau a strategaethau i rieni i gefnogi sgiliau cyfathrebu eu plant gartref a chryfhau'r perthnasoedd presennol rhwng rhieni a lleoliadau addysgol neu iechyd.

Dylai Llywodraeth Cymru ystyried sut y gellir paratoi athrawon a staff addysg ymhellach i nodi anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu yn gynnar mewn dysgwyr.

Er bod amrywiaeth o adnoddau dysgu proffesiynol wedi'u nodi yn yr adolygiad llenyddiaeth, roedd llawer o athrawon o'r farn nad oedd yr adnoddau'n ddigonol i gefnogi anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu plant. Efallai y byddai'n fuddiol felly i Lywodraeth Cymru ac Awdurdodau Lleol fynd ati'n fwy gweithredol i hyrwyddo'r adnoddau presennol— er enghraifft, y rhai sy'n canolbwyntio ar ddysgu seiliedig ar chwarae— sydd ar gael i'r gweithlu ysgolion drwy hwb dysgu [Hwb Galluogi - Hwb](#) a [Gweld - Hwb](#).

Mae Prosiect Pengwin yn canolbwyntio ar gamau datblygiadol cynnar yn 15, 27, a 42 mis oed, ac argymhellir i Lywodraeth Cymru benderfynu a oes mecanweithiau ac offer effeithiol

ar gael ar gyfer nodi anghenion lleihau iaith a chyfleusterau mewn plant oedran ysgol gynradd.

Gallai Llywodraeth Cymru, Byrddau Iechyd Lleol, Awdurdodau Lleol ac ysgolion gydweithio i archwilio ymhellach rôl ymgysylltu ddigidol mewn datblygiad iaith. Dylent ystyried risgiau gormod o amser sgrin fel dadleoliad i sgwrs a manteision posibl offer dysgu seiliedig ar dechnoleg.

Gellid annog gweithio mewn partneriaeth rhwng Llywodraeth Cymru ac Awdurdodau Lleol i nodi a lledaenu enghreifftiau o arfer da wrth fynd i'r afael ag anghenion lleferydd, iaith a chyfathrebu a lles plant. Gallai hyn gynnwys rhannu strategaethau ac ymyriadau llwyddiannus sydd wedi'u rhoi ar waith mewn ysgolion neu ranbarthau eraill.

Atodiad A: Cynllun ymgysylltu/lledaenu arolwg ar gyfer arolwg ymarferwyr a rhieni/gofalwyr

Rhwydwaith	Sefydliad	Gweithgaredd lledaenu
CIEREI, Ysgol Addysg	Rhwydwaith ysgolion Caban Llwyfannau cyfryngau cymdeithasol (h.y., Facebook, X)	Gwahoddiad astudiaeth drwy e-bost yn cynnwys arolygon ymarferwyr a rhieni/gofalwyr
Prifysgol De Cymru (USW)	Gwasanaethau Blynyddoedd Cynnar yng Nghasnewydd; Blynyddoedd Cynnar ym Mhrifysgol De Cymru; Ymgynghorwyr addysg; Cynorthwywyr Addysgu Lefel Uwch (CALU); Ymarferwyr yng nghlinig ar safle Prifysgol De Cymru; cydweithwyr Seicoleg Addysg Cymru	Gwahoddiad astudiaeth drwy e-bost yn cynnwys arolygon ymarferwyr a rhieni/gofalwyr
Llywodraeth Cymru	Platfform Dysg ¹ Platfform Hwb ² Bwletin ADY ³ Llwyfannau cyfryngau cymdeithasol (h.y., Facebook, X)	Gwahoddiad astudiaeth yn cynnwys arolygon ymarferwyr a rhieni/gofalwyr
Gwasanaeth gwella ysgolion rhanbarthol Gogledd Cymru (GwE)	Bwletin GwE	Gwahoddiad astudiaeth yn cynnwys arolygon ymarferwyr a rhieni/gofalwyr

¹ E-gylchlythyr addysg swyddogol Llywodraeth Cymru yw Dysg. Nod Dysg yw darparu'r wybodaeth ddiweddaraf a datblygiadau ar sectorau addysg a hyfforddiant yng Nghymru

² Mae Llywodraeth Cymru yn darparu gwasanaethau dwyieithog, digidol i bob ysgol a gynhelir drwy Hwb i gefnogi addysgu a dysgu drwy'r Cwricwlwm i Gymru

³ Cylchlythyr i ymarferwyr ADY

GCR	Parentkind	Gwahoddiad astudiaeth drwy e-bost yn cynnwys arolygon ymarferwyr a rhieni/gofalwyr
GCR	GIG, Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro – Therapi Iaith a Lleferydd	Arolwg ymarferwyr drwy e-bost
GCR	Swyddog Arweiniol ADY y Blynnyddoedd Cynnar, Cyngor Powys	Gwahoddiad astudiaeth drwy e-bost yn cynnwys arolygon ymarferwyr a rhieni/gofalwyr
GCR	Ymgynghorydd Dysgu, Lleferydd, Iaith a Chyfathrebu Cyngor Sir y Fflint	Gwahoddiad astudiaeth drwy e-bost yn cynnwys arolygon ymarferwyr a rhieni/gofalwyr